

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Dünden Hatıralar

Münif
Fehim
ve
Ercument
Ekrem

GÜN
NEŞRİYATI

Dünden Katacalar

Resimler

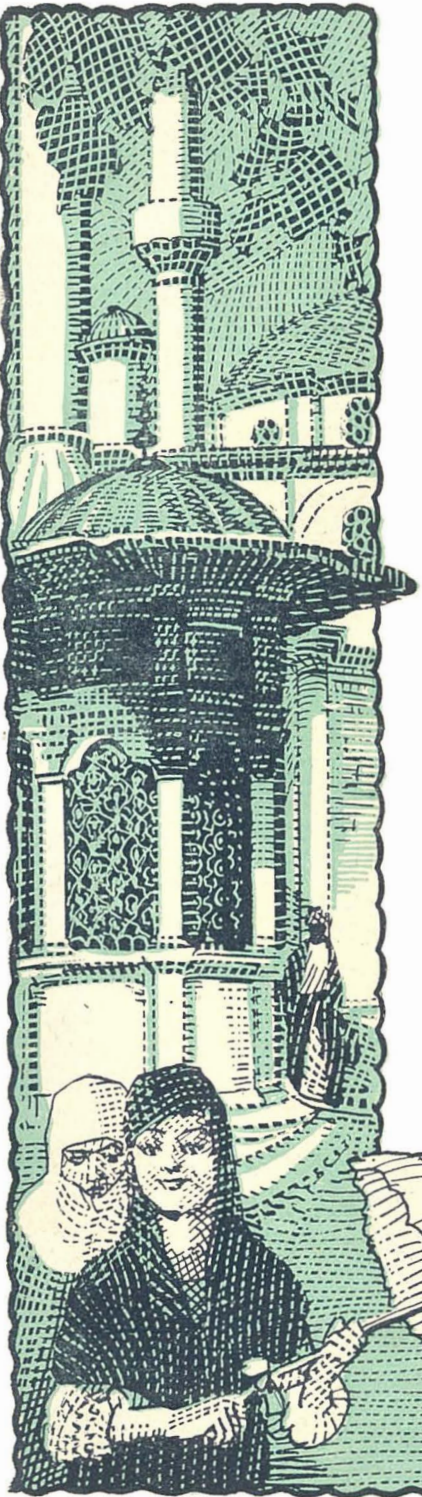
Münif Fehim

Yazılar

Ercüment Ekrem

YEDİGÜN NESRİYATI

Pesin Birkaç Söz

BABİALİ caddesinin bin türlü dedi-kodusu içinde, onlardan hiç birine karışmadan, kendi halinde ve şuurlu, programlı bir surette çalışmaktan zevk duyan Sedat Simavi'nin her sene, binlerle okuyucusuna bir, iki nefis albüm arz etmek âdetidir.

Hem ressam, hem de muharrir olduğu için güzel resimden ve iyi yazıdan pek iyi anlıyan Sedat, bu albümlerin tertibinde azamî itinalı ve hattâ titiz davranır. Ve bundan dolayıdır ki, o albümler çok miktarda basıldığı halde hemen kapışılır ve ikinci bir baskı daha yapmak zarureti hâsıl olur.

Türk büyükleri, İstanbul âbideleri, ve daha önce çıkan albümler bugün piyasada zorlukla bulunuyor.

Sedadın bir hususiyeti de kendilerine iş havale ettiği kimselerden azamî istifade etmeyi bilmesidir.

Bununla beraber Sedat herhangi bir işi havale ettiği kabiliyetlerin hususî yetlerine de fevkalâde hürmetkârdır.

İşte şu gördüğünüz eser de, memleketimizin en yüksek resim sanatkarlarından Münif Fehimin bütün ruhunu, zevkini, fırçasının baha biçilmez kudretini bulursunuz.. Fakat o bütünlük içerisinde Sedadın da tesirini az çok sezmek mümkün değildir. Ve siz bu eseri pek beğeniyor iseniz bu muzaaf kıymetinden dolayıdır.

Mevzua gelince.. İstanbul kadar cazip hangi mevzu vardır? Millî varlığımızın göz bebeği olan bu şehir tarihî

ile, âbidelerile, ananelerile, mazisi ile, manzaraları ile, dünyanın [sekizinci harikası] olarak ebedinde bir şöhrete malikdir.

Şarkın ve garbın en seçkin sanatkarlarına, en güzel eserlerini ilham etmiş bulunan İstanbulumuzun inkılapların süratlı seyri önünde değişen, kaybolan yakın maziye ait bir takım hususiyetlerini kayıt ve tesbit etmek yerinde bir hizmet olurdu.

İşte Sedat Simavi şu albümle bunu yapmak, yakın sosyal tarihimizi yazacak olanlara sahih bir [doküman = vesika] armağan etmek istemiştir.

Bu nazik vazifeyi de Müniften başka hangi sanatkâra havale edebilirdi? Münif tam manasile İstanbul çocuğudur. Bu tarihi beldenin içinde doğdu, içinde büyüdü ve ince ruhlu babasından, İstanbullu tanımayı, sevmeyi öğrendi.

Usta fırçasile tesbit ve teyit eylediği mevzuların hiç biri ona yabancı değildir. Ve siz de, eğer o devirlere yetmiş iseniz, bu sayfaların her birinde kendi mazinizi bulmak, hatırlamakla şüphesiz ki, zevk duyacaksınız.

Albümün her yaprağı, kendi çocukluğunuzun, kendi gençliğinizin birer ufak ve munis safhasıdır.

Münif sizi şimdi Kâğıthaneye götürcek, dere kenarındaki âlemleri, iki gıfte piyade kayıklarının içindeki tül yüzlü, sis bakişlı yosmaları, sazlı sözlü cümbüşleri gözlerinizin önünde can-

landırarak. Oradan orta oyununa.. Beyazıtta kurulan Ramazan sergisine, Hasanın tiyatrosuna, sünnet düğününe, mahalle mektebine.. hâsılı sizin kendi mazinizi ilgilendiren bir hayal âlemine ulaştırarak..

Oralarda kendi kendinizi tanıyacak, hafızanızda yığınla canlanan hatıralar arasında derin bir haz duyacaksınız.

«Geçmiş zaman olur ki, hayali cihan değer!» sözünün kaili bulunan hisli Türk şairi bu mısraile, insanları umumiyetle zebun eden hasretin tercümanı olmuştur.

Maziye tahassür hiç bir vakit irtica demek değildir. Olsa olsa, bir daha dönülemeyecek mesut gençlik diyarının daüssılası sayılır.

Ve biz, Sedatla Münifin sanat iştirakile vücade gelen şu albümü karıştırırken devri, dekoru değil, o devire ve o dekorun içine karışmış ve birlikte kavholmuş kendi varlığımızın bir parçasını özliyeceğiz.

Ustat Recaizade Ekrem kendi akranı bulunan Ebuzziya merhumla bir gün karşı karşıya gelince:

— Gel de seninle bugün maziden konuşalım, bilsen ne türlü bahar, güneş ve ışık ihtiyacı duyuyorum? demişti.

Bahar, güneş ve ışık!..

Eski hatıraların muhtevası her zaman budur. Onları kuşatan perde ne kadar köhne ve karanlık olsa da!..

Ercüment Ekrem Tâlû

KARAGÖZ

KARAGÖZ Bursa'da doğmuş, fakat şüphe yok ki, İstanbul'da yetişmiş.. Türk zevkinin öz evladıdır. Onun, Osmanlı hakanlarının son paytahtına nasıl ve ne zaman geldiğini pek iyi bilemiyoruz. Fakat Evliya Çelebinin bir kaydından anlıyoruz ki, Yıldırım Beyazıt devrindeki Kör Hasan adında bir zat, padişahın huzurunda hayal perdesi kurup Karagöz oynatmış. Menba zikretmiyen bazı müstesriklerin kavline ise, hayal oyunu koca Fatih'in sarayına da yabancı değilmiş.

Daha sonraları, 1539'da, Kanunî Süleyman'ın şehzadeleri için yaptırdığı sünnet düğünü ile, 1582'de Üçüncü Murad'ın oğlu Mehmed'in sünnet düğününde sevimli Karagözümüzü Hacivatla karşı karşıya, ortalığı şenlendirmiş biliyoruz.

On yedinci asırda ise, Evliya Çelebi, hayalin İstanbul'da ne türlü rağbet gör-

düğünü ve revaç bulduğunu uzun uzun anlatıyor. Ve bahsettiği [hayalbaz] lar arasında o vakit yüksek bir sanatkar sayılan Mehmet Çelebinin adını anıyor. Bu Mehmet Çelebi, yukarıda zikrolunan Kör Hasan'ın torunu imiş. Birkaç dil bilir, musikiden iyi anlar, hem şair hem de hattatmış. Haftada iki gece Dördüncü Murad'ın huzurunda hayal oynatmış. Evliya Çelebi bu pür marifet zat hakkında der ki: «Hasan oğlu, Hacivat'tan, Karagöz'den, akşamdan sabahadek on beş saatte iki tasvir oynatıp günagün taklitler edip herkesi müstağriki hayret ederdi. Tabu mertebeyülmal olduğu kadar ebülkelâm idi...»

Mehmet Çelebi, yine Evliyanın rivayetince üç yüz oyun bilirmiş. Civan Nigâr, Hoppa, Dilsizler, Dilsiz Arap ve Arnavut, Bekri Mustafa ile Dilenci Arap, Mirasyedi, Hamam oyunu vesaire diye bir kısmını saydığı bu oyunlardan yalnız Hamam oyunu bizim çocukluğumuza kadar perdede görünmekte devam etmiştir.

İşte hayal oyunu böyle her devirde, birbirinden mahir üstatlar elinde gündün inkişaf ederek İstanbul'un belli başlı eğlence vasıtalarından biri olmuştur.

Buna, sanılacağı gibi sadece çocuklar değil, her yaşta ve her sınıftan halk ziyadesile rağbet göstermekte idi. İkinci Abdülhamit devrinde Kâtip Salih, Serçe Mehmet, Şeyh Fehmi gibi mühim ve meşhur hayalbazlar yetişmiştir. Bunların içinde en meşhuru Kâtip Salih'ti. Bu zat Karagöz oyununun tekniğinde olsun, mevzularında olsun, hoş giden yenilikler yapmıştır. Yakın vakitte Darülaceze'de ölen Serçe Mehmede gelince onun hakkında da: «Bu sanatı alıp götürdü!» diyebiliriz.

Ahmet Rasim merhumun «Muharrir bu ya!» adlı eserinde bu Serçe Mehmede dair hoş bir fıkra vardır: Mehmet, bir gece yıldız sarayında, Abdülhamid'in huzurunda hayal oynatıyordu. Bir yerde oyun icabı:

**Aya bak, yıldız'a bak,
Şu karşıki kıza bak!**

demek lâzım gelirmiş. Serçe Mehmet, tam «aya bak..» dediği sırada, bir de perdenin sağ tarafına baksın ki, Abdülhamit onu gözetliyor. Bir anda, aklına, yıldız kelimesinin böyle yerde ne türlü netameli olacağı gelivermiş, ve derhal:

**Aya bak, havaya bak,
Karşıki tavaya bak!**

deyip tehlikeyi atlatmış.

Hayal perdesi, ekseriya Ramazanlarda, içerileri nisbeten genişçe olan mahalle kahvelerinde kurulurdu. Lâkin Ramazandan gayri vakitte de, İstanbul'un birçok yerlerinde, haftanın muayyen geceleri Karagöz oynattıran kahvehaneler yok değildi. Ve buralarda mahalle halkı, hattâ civar mahallelerde oturanlar bile can atarak gelirlerdi.

Lâkin, perdenin karşısında ön sıraları işgal eden çocukların neşesi, sevinci görülecek şeydi! Perdenin arkasında, hayalci, titrek ve donuk bir ışık veren, beziryağına batırılmış uslupaları tutuşturur, fakat «göstermelik» denilen ve perdede saoit «uran tasviri bir türlü kımıldatmaz, afacanların da sabrı tükenirdi. O zaman, el çırparak, hep bir ağızdan tutturlarlardı:

**Başlar mısın, başlıyalım mı?
Karagözün evini taşıyalım mı?**

Bu tekerleme birkaç defa terennüm edildikten sonra, göstermelik, yerinden ağır ağır kalkar, perdenin arkasında bir tef gürlütüsüdür başlar. Derinden derinden Hacivat'ın ağıdalı, boğuk sesi duyulurdu:

«Nakşî sunğun remzeder hüsnünde rüyet perdesi,»

«Hâcel hükmü ezeldendir hakikat perdesi..»

«... Bu hayalî âlemi gözden geçirmek-tir hüner»

«Nice kare gözleri mahvetti sûret perdesi..»

**Of! hey hak! Perdemi sanmayın bezden,
Hisse alın siz bu sözden..**

Of! Bana bir yârı vefâdar olsa.. ol söylese, ben dinlesem..

Ve hemen arkasından, Karagözün munis, şirin yüzü görünür, köftehor, cinaslarla, tavırlarla, IIacivada ettiği sarakalarla ortalığı gülmeden katıtır, kırar geçirirdi.

O lâubali kahvehane muhitinin, bütün dumanlarına, kırık pencerelerden içeriye zehir gibi giren soğuk, iskemelerin biçimsizliğine ve rahatsızlığına rağmen, kendine göre bir sevimliliği vardı. Ve şüphesiz ki, bu havayı, seyircileri bol bol güldürerek, gönüllerdeki pası dağıtan, neşe ve neşat saçan, yüzlerce yıllık Karagözle onun kafadarları yaratıyordu.

Kendi çocukluğumun, hayal perdesine borçlu kaldığı eşsiz neşe gecelerini yadettikçe, sinemadan aynı zevki elbette duyamıyan bugünün çocuklarına, zamanın birer öksüzü gibi acıyasım geliyor.

Biz Karagözü öldürmiyecektik. Ona pek yazık oldu. Hayal perdesi bize atalarımızdan kalma mirasa dahildi. bilhassa halkın mütevazî tabakası hayatın üzüntülerini, kış gecelerinin bitip tükenme bilmiyen uzun saatlerini onunla oyalıyordu.

Aynı zamanda, hayal perdesinin repertuarı İstanbul'un âdetlerinin ve ananelerinin küçük ölçüde bir tarihi demektir. Gelmiş geçmiş devirlerin kıyafetlerini, tâbirlerini, içtimai hususiyetlerini, geçirdikleri istihalelerle orada bulurduk.

Sonra Karagöz, halk esprisinin, halk edebiyatının biricik belirme ve gelişme sahası idi. Besliyemedik, öldü. Her oyunun sonunda Hacivat'ın tekrarladığı gibi:

Yıttık perdeyi, eyledik viran!..

Fakat, gidip de bunu haber verecek ortada, yazık ki, bir «sahip» bulamıyoruz.

ORTA OYUNU

A NADOLU yakasının Göztepenin arkalarına düşen Merdivenköyündeki [Mama] mesiresi.. yahut ki, Boğaziçinde Sarıyerde [Fındık suyu].. Çubuklu çayırı, Göksuyun içerilerinde [Yedikardeşler] teferrüçgâhı..

Bazan da Emergân korusunda, Üsküdar'da İcadiye tepesinde, Bağlarbaşı'nda da oynadıkları olurdu. Zaten ne ağırlıkları var? Beş, on sanatkar, zurnacı ile davulcusu, pusat (e'bise) sandığı, Yenidünya tâbir edilen ve üç yüzlü bir paravanadan ibaret bulunan sözüm ona ev!..

Bu basit malzeme ile senenin müsait günlerinde, açık havada bütün İstanbul halkına neşe ve neşat saçarlardı. Orta oyununun en son hakiki ustası Kavuklu Hamdi efendi ile Pişekâr Küçük İsmail efendi idi ki, bu ikinci-

sinin aramızdan ebediyen ayrılması topu birkaç yıllık vakadır.

Diğer eşhası temsil edenler içerisinde de kıymetli sanat erbabı yok değildi. Meselâ kadın rolü oynayan ve kendilerine zenne denilen, billûr yaşmak altında en işvekâr bir saraylıdan ayırd edilemeyecek kadar muvaffak olan öyle kabiliyetler vardı ki, seyircilere parmak ısırtırlardı.

Oyun günü mesirenin küçücük kahvesi iğne atılsa yere düşmeyecek derecede kesif bir halk kütlesile dolar, redingottan gecelik entarisine, Raglan pardesüden Şam hırkasına, kukuleteli avniyeden kolsuz hayderiye kadar türlü kıyafette erkekler arkasız alçacık iskemlelere çökerler, renk renk çarşaf, meşlâhlı, yeldirmeli kadınlar cıvı cıvı, seyrek kafeslerin ardında yer alırlar, zurna orta oyunu giriş havasına ağaz eyler ve biraz sonra meydanda pişekâr görünürdü.

O, başında avare kavuğu, sırtında kürkü, elinde şakşağı ile ortaya gelir gelmez cemaati selâmlar ve temsil edilecek oyunu haber verirdi.

Derken zurna kavuklu havasını tutturur, o esnada, seyirci kalabalığını yararak, arkasında kanbur ve aptal çömezi ile Hamdi efendi çıkardı.

Hamdi ile Küçük İsmailin muhaverelerine doyum olmaz, nükteler, cinaslar bir sel halinde birbirini takip eder, dinleyiciler de kahkahadan kırılırlardı.

Bilhassa Hamdi son zamanlarda bir rüya tekerlemesi icat etmişti ki, rahmetli sanatkarın hayal genişliğine ve kelâm kudretine delildi. Muhayyel vakayı bir hakikat imiş gibi, ciddiye alsa halel getirmedi anlatmaya başlar, rüya olduğunu tâ, en sonunda:

— Bir de uyanayım ki..

Diyerek ikrar ederdi.

Orta oyununu halka sevdiren, o tarihlerde dram oynayan Minakanın tu-

lûat sahnesinde şöret kazanan Abdürrezzakla Kel Hasanın, Şevkinin ve henüz sıvrılmıye başlıyan Naşidin kuvvetli rekabetlerine rağmen yaşatan, Hamdi merhumun kendi sanatında deha mertebesine varan kudret, kabiliyet ve muvaffakiyeti olmuştur.

Onun oyunlarına bütün İstanbul seve seve taşınırdı. Ressam Muazzez'in iptidai fakat realist fırçası ile yaşattığı orta oyunu sahne ve seyircileri benim hafızamda yaşayan manzaraya tamamı tamamına tevafuk eder. Hamdinin herhangi bir tehlike sezen horozunkini andıran bakışları, Küçük İsmailin müstehzi bir tebessümle daha da süzülen gözleri, zennenin, saf zanparaları tereddüde düşüren işlemleri, frenk doktor taklidine çıkan müteveffa Garbisin maşa ile nabız tutması, Karadeniz uşağı Hayrettinin arka arkaya bir araba dolusu lâf sıralayıp da bu sel kelâmın karşısında afallayan Hamdiye:

— Hay, brakmaysın ki, içi lâf da pen edeyum!

Diye çıkışması. hâlâ gözlerimin önünde ve kulaklarımdadır.

Gençlik!.. Ben bu oyunların birini kaçırmazdım. Feyizli topraklarından pıtrak gibi, yabani çiçekler, al gelincikler, sarı noktalı beyaz papatyalar, mor devedikenleri, altın renginde, adını bilmediğim çeşit çeşit nebatlar fırkıran Çamjoca tepelerinden, zümrük gibi yeşil kâliçesini göz alabildiğine yerlere seren Uzunçayıra iner, soluğu Mamada alırdım.

Yahut ki, Boğazın mavi suları üzerinde bir ok gibi süzülen küçücük sandalla Çubukluya uçardım.

Oturmak için seçtiğim yer mutlaka kapı dibinde, kadınlara tahsis olunan kafesin pek yakınında olmalıydı.

Sade ben mi? Hayır! Kanı kaynayan bütün gençlik orada idi. Önceden, özene bezene hususî, alaca kâğıtlar üzerine yazılmış, [Çoban levantası] ile ta'tir edilmiş aşk nameleri, o toplantı-

nın içinde kadınlar tarafına geçmiye yegâne mezun simitçi, kâğıthelvacısı, fıstıkcı makulesi adamlar vasıtasile «öteye» iletilir, tatlı ve sonsuz bir heyecan içerisinde netice beklenirdi.

Binde bir karşılık gören bu masumane teşebbüslere mukabil kaç defa hüsrana uğrandığını sormayın! Gönüller okadar teşne ve fırsatlar öylesine kıt idi ki, açık havadaki bu orta oyunu toplantılarının temin eylediği kolaylıklardan istifadeye kalkışmamak elimizden gelmezdi.. ne yapalım?

Zurnanın ara vermeyen cırlak nağmeleri, davulun coşkun sesi, kavuklu ile pişekârın yarenlikleri, Arap, Acem, Karadenizli, Kürt, Arnavut, Kayserili, Kastanbolulu, frenk taklit'eri bir yandan içimize neşe saçıyorken, bir taraftan da kafes arkasından gelen levanta kokuları, gevrek gülüşmeler, teşne nazarlara akseden taze bir sima, hayalhanemize gelecek günler için bol bol sermaye verirdi.

Olgun çağdaki ve yaşıni başını almış kimseler de orta oyunundan ziyadesile zevk alırlardı. İçlerinde her sınıfa, her tabakaya mensup simalar vardı. Tatil gününü en teklifsiz kıyafetle geçirebilmekten haz duyan paşalardan tutun da, ocaktaki tencerelerini çırağa emanet eden ahırbaşıya, ağızlarına birer torba geçirdiği hayvanlarını kendi hallerine terkeden arabacıya, tâ Edirnekapisından koşup gelen meraklı «beybaba» ya kadar, hepsi yanyana, omuz omuza, basık iskemlelerin üzerinde sıralanırlardı.

Arap «Mamâdadı» dan korkarak, Hamdinin kallâvi kavuğundan ürkererek viyaklıyan «fırlama» lar, kafesin aralığında içerisini ısrarla «dikiz» eden sırnaşık, boyalı bıyıklı, top sakallı herifi paylıyan acuzeler.. gülünecek yerde gülmeyp alelâde bir muhaverenin ortasında birdenbire makaraları koyveren ham ervahlar mı istersiniz? Hepsini burada bulurdunuz.

Orta oyunu böyle bir âlem idi!..

MUNIF
FEHİM

HASANIN TİYATROSU

UZUN bir boy, pat bir burun, cascavlak bir kafa, hımmım bir ses, fakat bütün bunların yanında, fıldır fıldır dönen, alev alev yanan bir çift zeki bakışlı göz.

Kızıltoprakta kahveci çırağı imiş, mektep, medrese görmemiş, birazıcık bilgisi sonradan edinme idi.

İstanbul halkına kendisini çok sevdirmişti. Sanatkârlık bakımından pek basit, iptidai idi. Nüktelerinde, cinaslarında da, meselâ Kavuklu Hanıdı efendi gibi, zarafet, incelik, keskinlik yoktu. Alelade «mahalle kahvesi mazmunları» tekrürlerdi.

Böyle iken halkı güldürür, katıltırdı. Öyledir: bazı sanatkârlar vardır ki,

vadece sahnede görünmeleri bile seyircilerde kendilerine karşı sarı bir empati uyandırır.

Hasan onlardandı. Kendi kendine takındığı «Komiki şehir» lâkabını efendî umumiye sevgisile teyit ve tasdik eylemişti.

Ramazanlarda Direklerarasında, sair vakitler, bütün o zamanki meslekdaşları gibi şehrin muhtelif mesire yerlerinde, seyyar bir halde icrayı lûbiyat ederdi.

Tulûatçı idi. Yani sahnede aklına ne gelirse, vaziyet ne icap ettirirse söyler, rolünü hemen oracıkta yaratıverirdi.

Bir elinde saplı bir meydan süpürgesi, ötekinde boş bir gaz tenekesi, ayağında geniş beyaz bir pantolon, sırtında, beli enli bir kuşakla boğulmuş alaca basmadan bir mintan, başında acayip bir fes, kudretten kalın kaşları isli mantırla bir kat daha kalınlaştırılmış, kafa ve burun malûm.. Piyesin en diramatik safhasında sahneye öyle bir çıkışı vardı ki, tiyatro kahkahadan, heyecandan, alkıştan, takdir makamındaki ısıklıklar ve çığlıklardan yı-kılacak gibi olurdu.

Zaten onun tiyatrosu diğerlerine benzemezdi. Burada seyircinin her çeşidini bulurdunuz. Saray ve Babıâli mensuplarından tutun da, Balıkpazarının küfecilerine, kopuklarına kadar, Kel Hasanın oyununa can atarlardı.

Abdürrezzak Yıldıza, mızıkai hümayûna alındıktan ve bu sebeple piyasadan çekildikten sonra Minakyanla Fehim efendinin oldukça Avrupalı sanatlarından pek okadar veyahut ki, hiç zevk almıyan «tiyatroperveran!» cümleten Hasana koşarlardı.

Haniya, verilen paraya göre program da hayli zengindi, doğrusu! Oyun, Ramazan gecelerinde bermutat teraviden biraz sonra başlar, fakat çok defa sahur davulu çıktıktan sonraya kadar sürerdi.

Önce, yine halkın teveccühüne mazhar, zamanın meşhur kantocuları: Pe-

ruz, Şamram, Miryon Virjini, küçük ve büyük Amaliya, Gemelâ, Bayzar.. telli pullu elbiselerle, saçlar dağınık, yüzler düzgünle sıvanmış, kollar çıplak, ortaya çıkarlar, Macar orkestra şefi Toni Görög'ün idaresindeki derme çatma mızıkla ile kanto ve duetto söylerlerdi.

Adlarını saydığım bu kadınlardan her birinin kendilerine mahsus bir kaç meşhur kantosu, ayak oyunu, meftunlarını çileden çıkaran işve ve cilveleri vardı.

Kantolar bitince bir perde pandomima oynanır ve bunda zamanı meşhur «Todori» si sanatını gösterirdi.

İşte asıl oyun bundan sonra başlardı. Ve Hasanın, hemen umumiyetle uydurma olduğu için biri ötekini tutmıyan repertuarı içerisinde en çok beğenilen, meselâ; «Rüyada taassuk» gibi piyes (!) lerden, seyirciler ne türlü zevk aldıklarını, ne büyük haz duyduklarını sahneye portakal, sigara, avuçla leblebi, fındık, fıstık ve bazan da para atmak suretile izhar ederlerdi.

Gecenin en geç vakitlerine kadar süren bu «lûbiyat» esnasında seyircilere usanç gelmemesi için Arabistan fıstığı, kabakçekirdeği, sakızleblebisi, gazoz satan geziciler, safların arasında boyuna dolaşır metlerini yüksek sesle arzederlerdi.

Kel Hasanın nüktedanlığı yalnız sahneye münhasır değildi. Oyundan evvel ve sonra, ortağı, emprezaryosu, dostu, akıl hocası meşhur «Kürklü Kâmil» in gazinosunda oturur, bir yandan parasına tavla oynar, bir yandan da mütemadiyen nükte, cinas savururdu.

Onun şehir kıyafeti, oyundaki kıyafetinin tamamen zıddı idi. Sahnedeki İbiş tiyatronun dışında kerli ferli Hasan efendi olurdu. Siyah redingot ve pantolon, şal yelek, Babıâli kalıbı fes, altın saat ve köstek.. öyle de vakarlı bir tavır takınırdı ki, bir gece evvel sahnede teneke yuvarlıyan, pir

aşkına hakaret gören, dayak yiyen aptal uşakla bu kalantör İstanbul efendisinin aynı adam olduğuna bin şahit gerekti.

Hasan vakaa boşboğaz değil, bilâkis temkinli idi. Hafiyelerin vızır vızır curnal mevzuu kovaladıkları o menhus istibdat devrinde bu yüzdendir ki, o, hiç bir kazaya uğramadan tâ meşrutiyete kadar tutunabildi.

Meşrutiyetle beraber milli sahnemiz de birdenbire meşhut olan hareket ve canlılık da onu pek sarsmadı. Hasanın muayyen müşterileri, meraklıları, meftunları vardı. Bunlar kendisine vefakârlık gösterdiler. Oyuna çıktığı geceler, tiyatrosu yine hıncahınç doluyordu.

Kendisinden her vehile üstün bir sanatkâr olan Naşidin yıldızı parlamaya başlayınca, yaşı da ilerlemiş bulunan Hasan efendi sahneden tedricen çekildi. Dolaşan şayialara nazaran da oldukça yükünü tutmuş bulunuyordu. İradile geçinen bir müteakı vaziyetine girdi. Son zamanlarında artık kahve kahve dolaşılıyor, pek meraklı olduğu tavla oyununda kendine partner arıyordu.

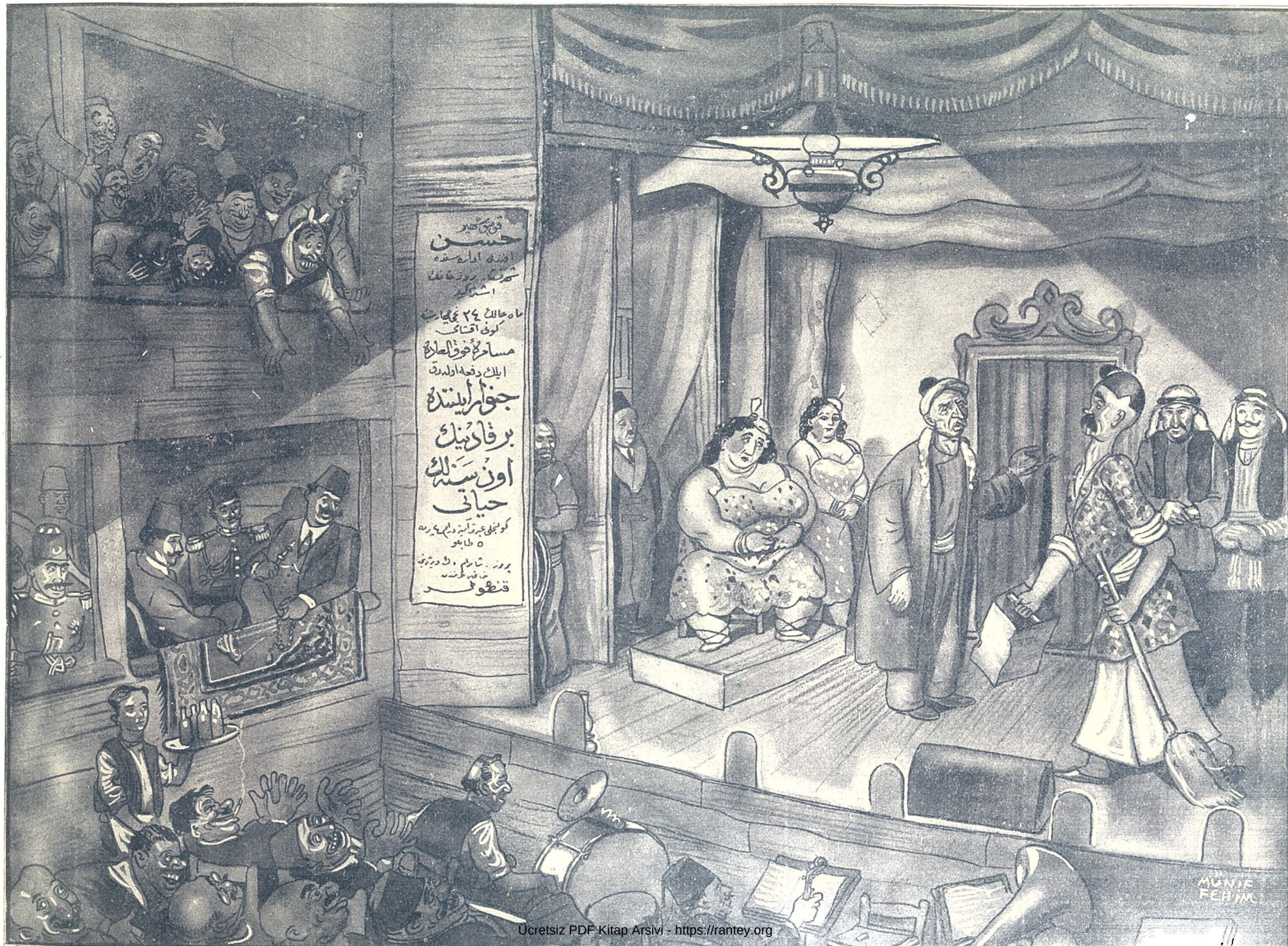
Hasanın boşboğaz olmadığını biraz evvel söylemiştik. Buna rağmen, bir tek defa önemlice bir çam devirmiş olduğunu ve bu yüzden yıllarca korku çektiğini bizzat kendi anlatmıştı:

Bir gün galiba bir sünnet düğünü vesilesile saraya çağırılmıştı. Orada Abdülhamidi o meşhur, kocaman burnu ile ömründe ilk defa olarak nasılsa görünce, yanında hiç tanımadığı bir adama hitaben:

— Cenabıhakkın hikmetine akıl, sır ermez, demişti. Bir bana, bir de efendimize bak. Allah şu burnun yarısını alıp bana verseydi ne olurdu?

Fakat birdenbire aklı başına gelmiş, derin bir korkuya düşmüş, ağzı kilitlenmişti.

— Bereket versin ki, herif ya duymadı, yahut ki, insaflı imiş, beni ele vermedi!..

حسن
افنده اوله شده
شهره برور خاقل
اشهره
ماه حاله ۲۶ غیما
کونی اقتضای
مساده خواله
ایک دفعه اوله
جواهر لیله
برفایینک
اون سینه
حیات
کونیه برآینه دلم به
۵ دلمو
برور شام ۸ و ۹
خاقله کونیه
قسطو

MUNIF
FEHM

KADINLAR HAMAMI

ÇOĞUNU, fetihten sonra, Bizanslılardan kendimize mal etmiş olduğumuz bir takım batıl ananelerin zebunu olarak hemen her türlü hak ve hürriyetten mahrum yaşayan Osmanlı kadınının en büyük eğlencelerinden biri hamam âlemi idi.

Kendi evinin dört duvarı arasında bir nevi esir hayatı yaşayan, kocasının karısı ve evlâdının anası olmaktan ziyade onlara hizmetkârlık eden o devrin kadını işten ve eğlencesizlikten bunaldığı zaman soluğu çarşı hamamında alırdı.

Ve bu sade halk kadınına mahsus değil, konaklarında ve yalılarında bir kaç kurnalı, kubbeli ve tepe camlı, külhanla ısınır hususi hamamları bulunan kibar hanım efendiler de bu eğlencelere çok rağbet gösterirlerdi.

İstanbulun semt semt, kimi suyu, kimi temizliği ve ferahlığı, kimi «ana» ve «natır» larının, «usta» larının terbiyesi, neşesi, tecrübesi, türlü türlü narifetleri ile ün almış birçok hamam-arı vardı. Ekserisi gündüzün kadınlara hasr ve tahsis edilir, bazıları ise erkekler için ayrı, kadınlar için de yine ayrı kısımları ihtiva eden «çifte hamam» şeklinde idi. Bu çifte hamamların kadınlara mahsus kısmının kapısı mutlaka yan bir sokağa açılır, müşteriler oraya çekinmeden, sıkılmadan girip çıkabilirlerdi.

Az çok kibar, içtimai mevki sahibi bir aile çarşı hamamına gitmiye karar verdi mi, iki üç gün evvelinden, teklifsiz birkaç ahabba haber gönderilir, o gün için konağa davet edilirdi. Sabahleyin erkenden kalfalar bohçaları hazırlarlardı. Her birinin içine birer ipekli fita, Bursa işi birer peştimal, birer silecek, birer tane baş, yüz ve ayak havlusu, birer lif ve hamam kesesi, kenarları oyali birer yemeni, saç'ar, avuçlar ve tırnaklar için kına, kaşlar için rastik, birer kalıp kuru Girit sabunu, tarak, ayna ve bir de

gümüş, yahut ki, fakfon tas konurdu. Sedefli, çuhali nalınların ise ayrı torbası vardı. Yine başka bir bohçaya temiz birer kat çamaşır da yerleştirildikten sonra bunlar konağın ayvaz tâbir edilen ve mutlaka Vanlı, Erzurumlu, Haçinli bir Ermeni olması icap eden adama verilir önden hamama gönderilirdi.

Ayvazın hangi kâpiya mensup bulunduğunu bilen usta derhal emirler verir, birazdan tefrif buyuracak hanımefendiler için üst kattaki ceme-kânda bir soyunma yeri, hamamın içinde de bir halvet hazırlatırdı.

Yıkandıktan sonra belki canları isterse diye, hamam Vefada, Şehzadebaşında, Vezneciler veya civarında bulunuyor, mevsim de kışa raslıyorsa boza, Aksarayda, Divanyolunda, Firuzagada, Ağahamamında ise turşu ismarlar, hazır bulunduruldu.

Hamama alelade yıkanmak, aynı zamanda vakit geçirmek maksadile gildiği gibi, hamam hayatın muayyen safhaları ile de alâkadar bulunurdu.

Bir kız kocaya varacağı zaman, düğünden bir iki gün evvel gelin hamamına götürülürdü. Kezalik lohusalar için merasimle [kırk hamamı] yapı-lırdı.

Bu hamamlar bilhassa pek eğlenceli olurdu. Gelin hamamı, düğünden iki gün evveline, yani salıya rasgetirilirdi. Bu âleme güvey tarafının hemen

hemen bütün kadın akrabası ve hatırlı ahabbaları davet olunurdu. Kız hamama onların hepsinden önce gider, gelenleri birer birer karşılar, izzaz ve ikram ederdi.

Herkes tamam olunca, içeriye sığa girmeden evvel dış avluda, soğuklukta toplanılır, kızın başına bir çarşaf tutulur, kendisine avlu tavaf ettirildikten sonra hep birlikte içeriye girilirdi.

Burada türküler, «alaalahey!» ler, kahkahalar kubbeyi çınlatırken kız türlü türlü takdir sözleri, «Maşallah! teberekallah!» lar arasında yıkanır, müteakiben kurnanın içine elmalar, çil paralar, çöreotu, üzerlik atılır, natıra, ana kadına münasip bahşişler verilir, meclisi şenlendirmek için celp olunan çengillere paralar yapıştırılırdı.

Kırk hamamı da aynı suretle bir eğlence vesilesiydi. Burada da çengü çığane ile kınalar yakılır, rastıklar çekilir, türküler, maniler söylenir, şen kahkahalar atılırdı.

Lohusa yıkandıktan sonra, kendisini

doğurtan ve davetliler arasında bulunan ebe hanım onun belini geniş bir kuşakla sıkarak, hamamdan çıkacağı sırada da saz elini kırk defa içine batırarak, kırkladığı bir tas suyu lohusanın başından dökmeyi ihmal etmezdi.

Ergen erkek evlât sahibi bazı kadınlar çarşı hamamına kendilerine gelin seçmek için de giderlerdi. Orada, kurna başında gözlerine kestirdikleri herhangi bir tazeyi yanındakilerden sorar, soruştururlar, eğer sahihsiz ise Allahın emrile kendisine talip olurlardı.

Hamamda, çırlıçıplak görülüp de beğenilen kızın, artık evlendikten sonra meydana çıkacak herhangi bir kusuru olamazdı.

— Boy, pos, endam, billür gibi vüvut, asmakabağı gibi kollar.. sürahi gibi bilekler. Bir ten, bir ten ki, hanım, sorma! Teleme peyniri, lokum şekeri sanırsın. Ya o renk? Hokka gü-lü gibi, kırk bir kere maşallah!..

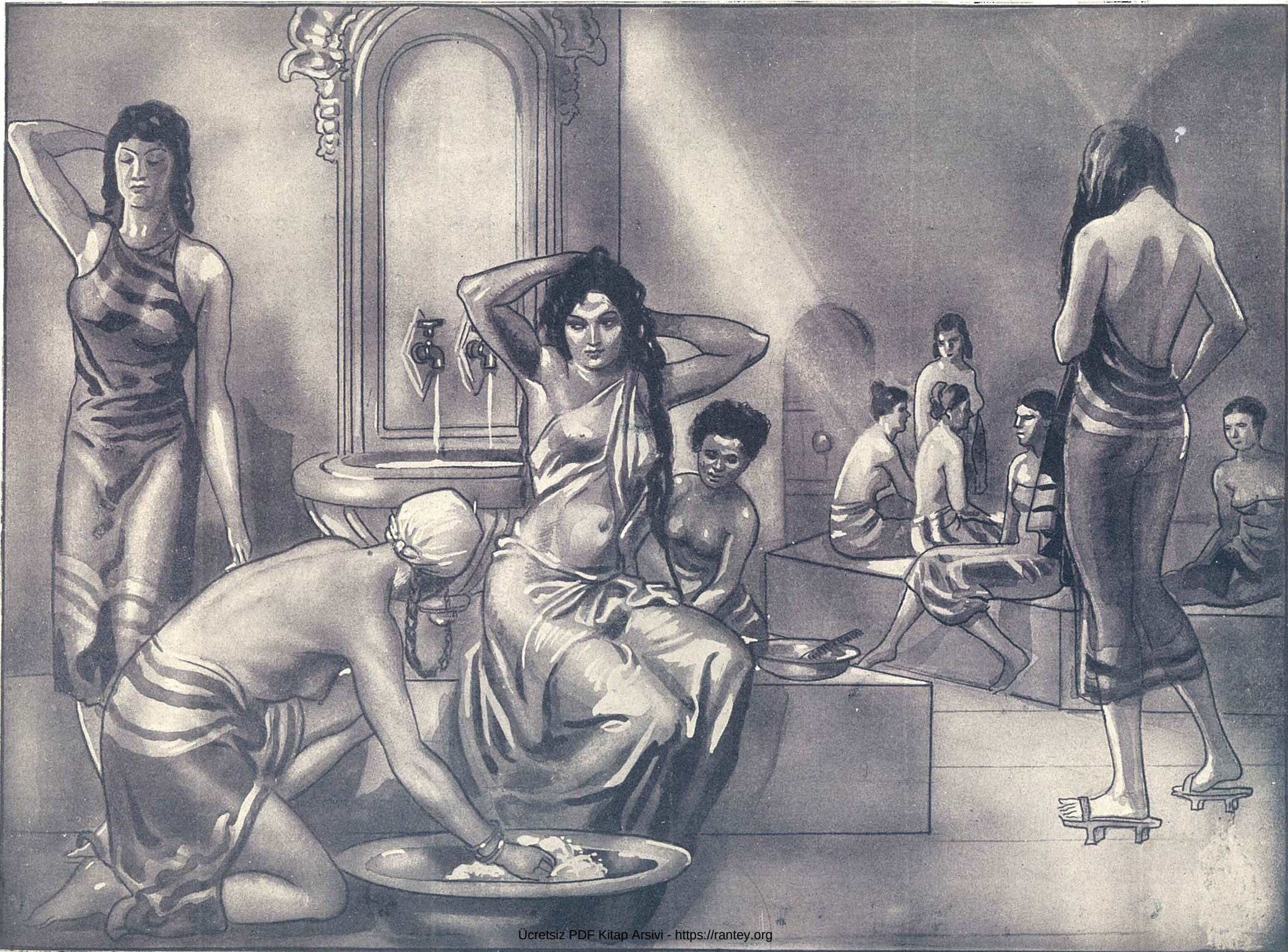
Diye methüsena ettiği bir kızı kaynana beğendikten sonra, mahdum ne haddine itiraz etsin? Gözü kapalı alırdı...

Mahalle karıları için hamam daha geniş ölçüde bir cünbüş yeri idi. Onlar oraya sanki Hıdrellezde Kâğıtaneye gider gibi giderler, dolmalar, söğüşler,

helvalar götürür, göbektasının üstüne bağdaş kurup, tepe acılarından kap-ların içine damlıyan kirli buhar suyundan tiksiniyerek boyuna atıştı-rırlardı.

Bir yandan da şunun bunun hakkın-da yaptıkları dedikodu yüzünden bazı aralarında kavga çıktığı ve birbirlerinin kafasına takunya, nalın, tas fırlattıkları olurdu.

O zaman, güçlü kuvvetli hamam anaları müdahale eder, onları tellerinden kavradıkları gibi dışarıya, soğukluğa atarlardı.

KİNA GECEİ

BU ÂDET yalnız İstanbula mahsus değildir. Kına yakmak, göz- lere sürme çekmek zamanı saade- tede kadar dayanan en eski islâm âdetlerinden olduğu için, memduhattan sayılır ve Türk yurdunun hemen her tarafında, kadınlar, kızlar, mübarek günlerde bunları tatbik ederlerdi.

Evlenmek de, bir kadının hayatında mübarek günlerden madut değil midir? İşte bu itibarla, gelin olacak genç kıza, gerdeğe girmekten önce kına yakılır, bu vesile ile de şenlik yapılır.

«Kına gecesi» tâbir olunan bu şenlikli âlem kız evinde tertip edilirdi.

Çarşamba günü - yani düğünden bir gün evvel - güveyin akrabasından bir kaç kişi, gümüş bir tepsinin üzerine, iki, üç topak kına koyarlar ve iki de mum dikerek gelinin evine götürürlerdi.

Bunları merasimle karşılayan kız tarafı fevkalâde izzet ve ikram göstererek cümlesini yemeğe ve yatıya alıko- yar, önceden tertip edilmiş ziyafet ve eğlentiye iştirak etmelerini di- lerdi.

Hususi surette getirtilen sazende ve hanende kadınlar meclisi şenlendirir- ler, gelini öven maniler söylenir, çen- giller oynatılır.

Kına gecesinde, kızın bütün arka- daşları orada bulunur ve ona yakılan kınadan kendileri de - onun gibi talihi ve kısmeti açık olsun diye - tutunur- lardı.

Bütün gece saz, cümbüş, raks de- vam eder, sabaha karşı gelini mera- simle ortaya getirip avuçlarına, par- mak uçlarına ve ayağının yalnız baş parmağına kına koyarlardı. Kına çam- mur halinde o dediğim yerlere sıva- nır, üzeri tülbentlerle bağlanarak bir kaç saat öylece bırakılırdı. Bu iş bit- tikten sonra da herkes yatağına çeki- lirdi. Fakat çekilmezden önce her ka- dın, kına tepsisinin içine, kudretine göre bir para bırakır, bu paranın mecmuu ile de geline bir hediye alı- nır, yahut ki, o gecenin masrafı öde- nirdi.

Kına gecesi sade kadınlar için de- ğil, erkekler için de cümbüş vesilesi olurdu. Onlar da ya güvey evinde, ya- hut gelin evinin selâmlık cihetinde toplanırlar, tabessabah âlem yaparlardı.

Bu, frenklerin «bekârlığı gömme» merasiminin daha nezi, daha saf ve basit bir nevi idi. Orada da güveyin bütün yakın arkadaşları, akran hısım- ları bir yanda, yaşlılar öbür yanda sofra kurarlar, sofada, ekseriya eşten dosttan vücutta gelmiş bir saz takı- mı çalar, türlü sakalar, lâtifelerle hoşça vakit geçirilirdi.

İstanbulun bu eski kına geceleri pek keyifli idi ve çok defa asıl düğünden kat kat revnaklı olurdu.

Bilhassa büyük konaklarda, Çamlı- ca, Göztepe, Kızıltoprak ve emsali sayfiyelerde, Boğazın mavi suları ile

etek eteğe gelmiş ferah, geniş yalı- larında, kıbar denilen sınıfın kendi oğulları ve kızları için tertip eyledik- leri kına geceleri, efsanevi birer hikâ- ye gibi, günlerce ve aylarca dillerde dandı.

Mükellef ziyafetlerde davetlilere ye- dirilen çeşit çeşit yemeklerin nefaseti, her biri millî musiki tarihimizde mev- ki tutmuş sazendelerin, hanendelerin şöreti, meclise neşe ve neşat veren nekrelerin, mukallitlerin iktidarı ve mahareti medh edile edile bitirilemezdi.

Kadınlar tarafı - yani harem - o ge- ceki eğlence hususunda selâmlıktan geri kalmazdı. Hele o «manici» kadın- lar zemin ve zamana uygun buluşları ile pek çok muvaffakiyet ve takdir kazanırlardı.

Gelin tombul mu?

Elindeki udu bir iki tıngırdattıktan sonra, manici başlar;

**Ben şaşırdım yolumu
Bilmem sağım, solumu
Hakka şükür överdim
Ben yosma tombulumu!**

Pek mi körpe? O zaman da şöyle bir mani yakıştırırdı:

**Bir körpecik kuzusun,
Gönüller yıldızın,
Sen o mutlu kocanın
Alındaki yazsın.**

Lâkin bu manilerden hissedar olan yalnız gelin değildi. Kaynanalar, gö- rümceler, eltiler, sair misafir hanım- lara da pay çıkar, ve uydurulan mani nekadar hoşça giderse, mukabilindeki bahşış de o nisbette önemli olur. Me- selâ:

**Cevahirin hasıyım,
Has oda elmasıyım,
Övünsem de yeri var:
Gelinin anasıyım!**

Diylene, çıkarıp da, bir altın da mı verilmez?

Çengiler de, bu toplantılarda, biri- birleriyle cömertlik yarışı yapan gelin ve güvey taraflarının vergileri saye- sinde epey para toplarlardı.

Ekserisi Ayvansaraylı çing-ne, ya- hut da Balatlı yahudi kızlarından mü- rekkep olan çengi kolları zaten böyle tanınmış, zenginlikleri ve sahavetleriyle şöhet almış kimselerin düğünlerine giderken, asla nazlanmazlar, pazarlık etmezlerdi. Zira bilirlerdi ki, oralarda hazır bulunanlardan alacakları bahşış yekûnu, önceden kararlaştırılacak üc- ret her ne olursa olsun, onu kat kat aşacaktı.

O çengilerin içerisinde oyunu, adım atışları, göğüs titretişleri, gerdan kı- rışları yüz ve endam güzellikleriyle ta- mamen mütenasip olanları da vardı ki, bilhassa bunlar bir gecede bazan kırk, elli, yüz sarı liraya para demez- lerdi.

Hele erkekler tarafında da oyun gösterecek olurlarsa, meclis azıcık ha- raretlendiği gibi, en ağır başlı tanın- mış efendilerin, beylerin, paşaların, ceplerindeki parayı kesesi ile beraber çenginin ayaklarına fırlatıp attıkları olurdu.

Sazendeler de - eğer zenaatları bu ise - o geceki umumi neşenin galeyana getirdiği cömertlikten istifade e- derlerdi.

Saat gece yarısına yaklaştıkça, a- ğır, klâsik şarkılara nihayet verilir, köçekçe faslına, oyun havalarına, çiftetellilere girilirdi. Hep bir ağız- dan, manalı manalı tekrar edilen, ze- min ve zamana muvafık türküler.. Meselâ:

Geline bir sözüm var, güvey girdiğim gece..

Yahut ki:

**İndim yarin bahçesine gülleri fincan
gibi,
Yanağında üç beni var, her biri mer-
can gibi,
Sarılalım yatalım ikimiz bir can gibi..**

Nevinden şeyler, dinliyenleri coştur- dukça coşturur, ihtiyarlar kendi gü- veyliklerini yadede, henüz dünya e- vine girmemiş genç kızlarla delikan- lılar da yeni gelinle yeni güveyin eşi- ğine ayak bastıkları cenneti düşünö- rek için için haset duyarlardı..

DÜĞÜN KOLTUK

KOLTUK, eski zaman düğünleri-
nin en mühim hâdisesi, tema-
şası, atraksiyon'u idi. Düğünü
bir eğlence vesilesi addedenler kol-
tuğu dört gözle beklerlerdi.

Gelin, sabahtan tellenip duvakla-
narak, yüzünün yapıştırmaları ile kö-
şeye oturur, kendini, erkenden dam-
layan bildik, yabancı, bilûmum kad-
dın seyircilere teşhir ederdi.

Fakat halkın sabırsızlıkla bekledi-
ği şey koltuktu. Bu da güveyin gelin
evine gelmesine bağlı idi.

Koltuğun yapılacağı saati ailenin
en hatırlı rûknüne veya dostuna da-
nışıp ona göre tayin ederlerdi. Hattâ
muayyen saatte o zat bulunmaz, geç
gelirse, koltuğun bir ikinci defa ya-
pılması hatırlıvazlık icaplarındandı.

O sabah güveylik traşını merasim-

le berberde olan damat yeni urbaları-
nı giyer, babasının, kardeşinin, en
yakın akraba veya arkadaşının re-
fakatinde bir paytona biner, hangi
saatte bekleniyorsa o vakit düğün
evine giderdi. Bu hususta isticâl gös-
termeyip kendini biraz bekletmek, na-
za çekmek, erkeklik vakar ve haysi-
yetinin lâzımlerinden sayılırdı.

Damat beyi pencereden gözetlemiyen
memur kadınlar:

— Güvey geliyor!

Diye hemen yukarıya seğirtirler,
geline ve odalarla sofaları dolduran
kalabalığa haber verirlerdi.

Bunun üzerine gelin hanım aşağı-
ya iner, merdiven ayaklarına, alt ka-
ta avluya yığılmış, üstüste binmiş
kadınların arasından zorlukla geçer,
kocasını karşılardı. Her ikisinin biri-
birleriyle ilk defa karşılaşmaları bu
suretle vuku bulurdu. Lâkin, güvey
bu esnada bile gelinin duvaklı yüzü-
nü görmez, ancak boyunu, posunu,
endamanını müşahade edebilirdi.

Birer karşılıklı temenna.. müteaki-
ben güvey geline sol kolunu uzatır,
o da bu uzatılan kola girer, birlikte
merdivenlerden çıkmıya başlarlardı.

O sırada, düğün evi bir ana-baba
günü manzarası alırdı. Tuvaletli baş-
larının üzerine lâf olsun diye birer
incecik ve ufacak ipekli mendil ört-
mek suretile damata karşı güya te-
settür eden kadınlar, hep bir ağız-
dan:

— Allahını seven maşallah desin!
Tuh, tuh.. kırk bir kere maşallah!..
Tebarekâllah! Rabbim nazardan
saklasın! Dirilik, düzenlik versin!
Bir yastıkta kocayın, inşallah!

Diye bağırışır, bir yandan da gü-
veyin, kaynanaların, kaynataların a-
vuç avuç, gelinin başı üzerinden sa-
vurdıkları çil paraları kapışmak için
yerlere, merdiven basamaklarına, so-
falara, taşlığa kapanırlardı.

Bu hengâmede ezilenlerin, üstü ba-
şı yırtılanların, kafası gözü berele-
nen, kolu, bacağı incinen çocuk çocu-
ğun da çığlıkları ayuka çıkar, bir kı-
yamettir kopardı.

Bazan hatırlı birisinin ricası red-
dedilemez, bu koltuk merasimi, yani
bu kolkola merdivenlerden çıkış bir,
hattâ iki defa daha tekrarlanırdı.

Güveyle gelin yukarı kata çıkınca
doğru gelin odasına giderler, gelin
hanım kendi tahtına geçer, oturur,
yani başında önceden hazırlanmış
sandalyeye de damat bey iliştirir.

Aralarındaki ilk hakiki mülakat
işte burada olurdu.

Güvey, zevcesinin duvağını açar,
siftah yüzünü görürdü. Artık, tara-
feynin helecanını tasavvur edin!

Acaba güvey, görmeden kabullen-
diği gelini beğenecek mi?

Acaba, güvey gerçekten, resminde
göründüğü gibi mi? Yoksa, konuşun-
ca alımından kayıp mı ediyor?

Orada, dakikalarca ağız açmadan,
göz ucu ile birbirlerini tecessüs e-
derler, edindikleri intibâı kendi içle-
rine sindirmeye çalışırlardı.

Gelin de, güvey de bu ilk mülâka-
tın doğurduğu tabii sıkılğanlıkla ezil-
ir, büzülür, ter dökerler, ve onları
bu mahcubiyetini, kapı aralığında
gözetlenmekte olmak hissi daha da
arttırırdı.

Nihayet, zahir erkek olduğu için
daha cesaretili olan güvey cebinden
[yüz görümlüğü] tâbir edilen hediye-
sini çıkarır, verir ve havalı bir konu-
şma zemini hazırlardı.

Biribirini ilk defa gören ve o gün-
den itibaren birdenbire içli dışlı o-
lacaklarını düşünen insanlar ne konu-
şabilirler? Fazla olarak heyecanı,
yorgunluğu da hesaba katın!..

Bittabi malâyani..

— Âfiyettesiniz inşallah?

— Teşekkür ederim efem!

— Hava da oldukça sıcak.. yağmur
sıkıntısı var.

— . . .

— Yetişemeyeceğim diye korktum.

— [İstifhamlı bir bakış..]

— Paşa babama uğradım, beni al-
koydu..

— Öyle mi efem?

Bukadarcık kâfi. Dışarıda sabır-
sızlanıyorlar. Kadın kalabalığı ve

bilhassa sonradan gelenler damat be-
yi görmek istiyorlar. Hele koltuk es-
nasında para serpintisinden pay ala-
mıyanlar..

Güvey, karısına veda ettikten sonra
odadan, bu defa yalnız olarak çıkar-
dı. Dışarıda adım atmak ne müm-
kün? Yaşlı, taze, çocuk.. o mah-
şer gibi kalabalık bütün geçitleri
tutmuş. Kimi ârsız, kimi hasut, mü-
tecessis nazarlar hep güveyin üstün-
de.

Onun bir tebessümünden, bir işmi-
zazından, çehresinin aydın veya so-
mortkan oluşundan zevcesini beğen-
ip beğenmediğini, memnun olup ol-
madığını hakkında ahkâm çıkaracak
ve ona göre, gelecek mahalle toplan-
tılarında dedikodu yapacaklar.

Biçare güvey hem kendine yol aç-
mak, hem de bu rahatsız edici bakış-
ları kendi üzerinden uzaklaştırmak
kaygusu ile elini ceplerine bir daha
sokar, ihtiyaten saklamış olduğu pa-
raları da serperdi..

— Şarr!..

Tekrardan yerlere kapanan kapa-
nana!.. feryatlar.

— Kız, vallâhi hepsini sen topladın.

— A, a, üstüme iyilik sağlık! İki
taneden ziyade aldım, gözüm, dizi-
me dursun!

— Heyy! Yepyeni entarim gittii.
Ayağın kırılınsın!

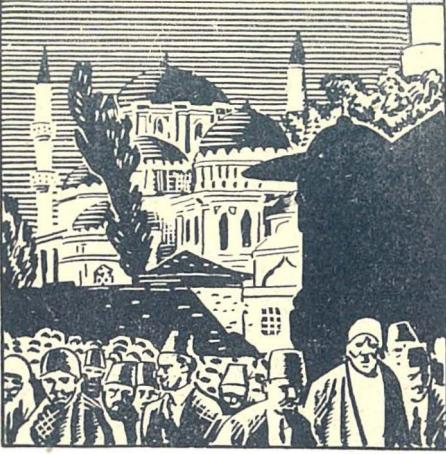
— Çenen tutulsun, ne vardı üstü-
me abanacak?

— Elbette abanırm. Gelin parası,
bereket parası. Tâ Dizdariyeden gel-
dim, bir tanecik olsun alıp da kese-
min dibine dikmiyeyim mi?

Bu hem gülünç, hem de çirkin mü-
nakaşalar ediledursun, fırsattan isti-
fade eden güvey, sokak kapısından
dışarıya kapağı atar ve temiz havaya,
tenhalığa kavuşur kavuşmaz kendi-
ne gelirdi.

Düğün evinde, zavallı gelin, ağır el-
biselerinin içinde, muhtelif duygular-
la kendisine bakan sayısız nazarların
karşısında, teşhir cezasına çarptırılmış
bir eski zaman suçlusu gibi akşamı
ve akşamla beraber halâsını bekliye-
dursun!..

ŞEHZADEBAŞI

HER memlekette, baş şehirlerin birer de baş gezinti yeri, birer insan ve kalabalık piyasası olur. Faniler görünmeyi ve birbirlerini muayyen bir yerde toplu görmeyi pek severler. Parisin Şanzelize'si, Berlinin Unter den Linden'i, Viyananın Prateri olduğu gibi, İstanbulun da, o zamanlar, «Şehzadebaşı» sı vardı.

İsmi, Şehzade camii'nin orada bulunuşundan alan bu meşhur semt, şimdi Üniversitenin bir kısmını ihtiva eden Mısırlı Zeynep hanımın konağı hizasından başlar, Fatih parkının önüne kadar uzanırdı. Caddeyi genişletmek bahanesile feda edilen ve pitoresk hususiyetinden dolayı

doğrusu yazık olan bir sütunlar silsilesi bu caddenin bir kısmına da Direklerarası adını verdirmişti.

Şehzadebaşı bayağı günlerde de az çok canlı bir semtti. Lâkin o, asıl Ramazanda meşher ve mahşer kesilir, yerinde bir tâbir ile Allah Allah kalkardı.

Beyoğlunun cuma ve bilhassa pazarları, dillere destan olan Doğruyol piyasası bunun yanında hiçti, ve o bahsettiğimiz devirlere yetişmemiş olalar, Şehzadebaşının Ramazan piyasaları hakkında bir fikir edinemez, hiç bir tahminde bulunamazlar.

Daha ilk akşamından bu piyasa başlardı. Beyazıt meydanına Yeni köprüden, kimi Divanyolu, kimi de hem Rızapaşa, hem de Filcancılar adını taşıyan yokuş tariki ile, birbiri ardısıra gelen arabalar maliye nezaretinin - Ali paşa konağı - önünden Mürrekkeççilere kıvrılır, Zeynep hanım konağını geçer, bir daha sağa döner, Veznecilerden Direklerarasına dahil olurdu.

Eski köprü yolunu tercih edenler ise Zeyrekten Vefaya tırmanır, bir köşesi Damat İbrahim paşa türbesi, öbür köşesi de Şehzade camii ile süslenmiş dar sokaktan, Mahmutbaba türbesinin önüne çıkardı.

En usta arabacıların pek zor idare edebildikleri bu her çeşit ve kıymette arabalar kalabalığının arasından söküp ilerliyebilmek için adım başında duraklamaya, üstüste yığılmış yaya ahaliyi durmadan ikazetmeye, yürümiye teşvik eylemeye mecbur idiler. Sağ sol gözetmeksizin karşılıklı akın eden halk birbirinin gidip gelmesine engel olurdu.

Atları ile arabacısı birbirinden tuvana ve gösterişli zarif konak arabalarının içinde, ağır ipek feraceli, bilür yaşmaklı genç, süslü hanımlar,

peşleri sıra bir alay «tutkun» sürükliyerek, etrafa belli belirsiz tebessümler, iltifatlar bezlederek ağır ağır geçerlerdi.

Bunlardan başka piyasaya kira arabaları ile gelen ve zamanın zihniyetine göre «hafif meşrep» telâkki edilen kadınlar da görölürdü.

Fakat asıl hayret verici manzara yayalarınkı idi.

Meşhur [Araba sevdası] romanında, Recaizade Ekrem bu manzarayı, veciz kalemi ile şöyle tarif eder:

«Bir takımı gidip, bir takımı gelen ve izdihamın sökülmez bir halde olmasından dolayı birkaç adımda bir kere tevakkufa mecbur olan binlerce insanın içinde, siyah çuhadan, düz yakalı bir önlü sakoları veya koyu renkli kazmirden, yakası kadifeli, iki önlü paltoları yukarıdan aşağı iliklenmiş, büyücek tablalı fesleri iki yandan kulaklarına geçmiş, keçi derisi çekme potinlerle parlak ve süs-

talı kunduraları çamurdan ve tozdan tamamen âzade ellilik, elli beşlik, altmışlık efendilerin sol ellerinde altın veya ipek kamçılı, nadiren inci ve mercan, bazan kehlir ve necif bazan narçıl, yüz sürü, kuka birer tesbih olduğu halde, sağ ellerindeki gümüş kakmalı, sapı kanca şeklinde abanozdan, demir ağacından, pelesenkten bastonlarına dayanarak eş adımlarla ve kemali temkin ve vakarla yürüyüşleri, - kolalı frenkgömlerinin dimdik yakaları aşağıdan yukarıya doğru kulaklarını yarı yerine kadar örtmüş, koyu renk, ve püskülü daima yan tarafta duran ufarak, kalıpsız fesleri kaşlarının üzerine kadar inmiş, siyah redingotlu, dar pantolonlu, parlak potinli, çift veya tek gözlüklü, eldivenli, şık beylerin ellerinde bazan gümüş veya bağa saplı birer baston bulunduğu halde ekseriya ikişer ikişer ve kolkola gezerken, nerede bir temiz araba ya-

hut ki, bir süslü hanım görürlerse gözlerini ona açıp, yollarını o tarafa tebdil etmek suretile hafiflik izharından çekinmeyişleri - ekserisi ipekli parlak kumaşlardan - rengârenk şemsiyeleşi feracelerile ve gazdan rakık ve nazık, lâtif ve şeffaf yaşmakları ile öbek öbek kenarları tutmuş olan işvekâr Havva kızlarının hassas çiçekler gibi âleme kendilerini hem göstermek, hem de göstermek hususundaki itinaları - elleri, koltukları yeşil salata, soğan, yağlı, susamlı simit hevenkleri, Ramazan pidesi çıkınları ile dolu olduğu halde baklava, börek tahayyülâtı ve kahve ve tütün tahassürâtı ile bihaber ve âram kalan ve iftar dakikasına yetişmek için saatin saniyelerini adımları ile saymak itiyadında bulunan midesine düşün kimselerle tiryaki babaların o sökülmez, geçilmez izdihamın içinde bunalıp hesaplarına şaşırdıkça «lâhavle» der gibi baş sallayışları dikkate şayan temâşalardan-
dı.»

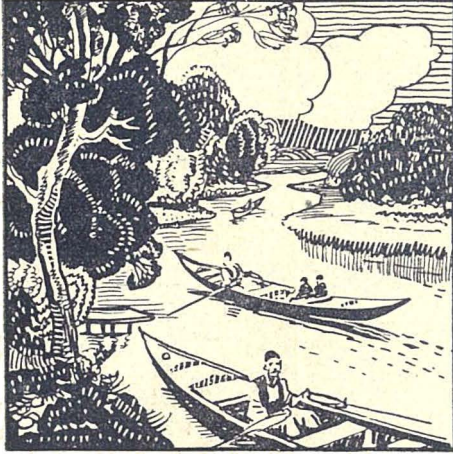
Merhum üstadın bu tabloya her nedense ilâve etmeyi ihmal eylediği bir şey daha vardı ki, o da kıt terbiyeli bazı kimselerin, bu caddeden geçmek mecburiyetinde kalan kadınlara dilile, el ile sarkıntılık etmeleri idi.

Bu mütecasirler bazan, yasakçı olarak genç kadınların yanında bulunan gözü pek acuzelerden dünyanın azarını ıstır, hattâ şemsiye ile, yum-

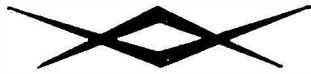
rukla dayak bile yerlerdi. Maamafih, asıl sarkıntılık edenin sırta kadem bastığı ve onun yerine, masum birinin dayak yediği de olağan işlerden-di.

Şehzadebaşı - hattâ en doğru tâbirle: Direkelrarası - piyasası, Ramazanın yirmi altıncı gününe, yani Kadir gecesine kadar devam eder, artık ondan sonra, cadde o revnaka kavuşmak için ertesi yılı beklerdi.

KÂĞITHANE

ESKİ İstanbul baharın zevkini, payitahtın bir takım sayılı seyir yerlerinde felekten birer gün kapmak suretile çıkarırdı. Her devir, şehire yeni bir mesire vermiş, her mesirenin de bir ikbal ve bir idbar devri olmuştu.

«Kâhtane» bu kaidenin nadir istisnalarından biri idi. Padişah üçüncü Ahmetle onun damadı vezir Nevşehirli İbrahim paşa burasını Sâdabât telâkki etmişler, Osmanlı edebiyatının en lirik ve en kudretli şairi Nedim bu cennet gibi yere kasideler söylemişti.

Saltanat tarihinde milleti ezmekten, ağlatmaktan ise ona neşve ve neşat esbabı vermekten haz duyan yegâne tacidarın hatırası kalplerde minnetle yaşıyordu. Bu sebepten, Hıdırellezden Kasıma kadar halk Ka-

ğıthaneye taşınmakla Üçüncü Ahmedin de, damadının da, şairinin de âdetâ ruhlarını şad etmek gayesini güdüyordu.

Bayağı günler Kâğıthane pek okadar kalabalık değil, hattâ tenha idi. Hafta içerisinde kendi kendilerine «mahfice» eğlenmek isteyenlerden başka kimse bulunmazdı.

Lâkin cuma, pazar ve bazan da niçin bilmem - çarşamba günleri Sâsabât, Evliya Çelebinin dediği gibi: «Ruzu mahşerden nümune» verirdi.

Halkın bir kısmı karadan, Şişli, Hürriyetiebediye tepesi, Poligon yolundan akar, bir kısmı da deniz yolunu tercih ederdi. Bu son yolu diğerine nazaran hakikaten tercihe değerdi. Halicin durgun suları üzerinde birer deniz sülünü gibi kayarak, süzülerek giden zarif, narin, yirminci asır kadınının endamını sanki mübeşşir olan bir tenasübe malik piyade kayıklarının içinde toza dumana boğulmadan, güneşin seyrine göre renkten renge giren, Türk sanatının ebedî âbidelerini seyrede ede Kâğıthaneye ulaşmak şüphesiz ki, bir zevkti.

Hususile ki, yolda gözü, kulağı ve gönlü oyalayan başka manzaralara da rasgelinirdi. Duygularını gizlemeyi, coşkunluklarını frenlemeyi bilmiyen avam kısmı cünbüşe başlamak için maksut mahalle varmayı beklemez, örfane ile kiralananmış ateş kayıklarının, iri gövdeli barkaların içinde bir yandan demlenir, davul, zurna, dünbelek çaldırır, oynar, türlü maskaralıklar ederdi. Diğer taraftan mahdud fakat mutena incesaz heyetleriyle seyreden kibar heyetler de bulunurdu.

Herhangi bir sebepten dolayı bunlara katılamıyan, bunları takip edemiyen fasık mahrumlar, Fenerde Kılburnu gazinosunda, Eyüpte bostan iskelesinde, Sütlücede, Hasköyde deniz kenarındaki kahvelere veyahut ki, Halicin iki sahilindeki eski yalıların cumbalarında oturur «gidış ve dönüş» kollarlardı.

Ve sabahtan geceye kadar, bezgin Halicin camurlu suları arkası kesilmeden gelip geçen kayıkların, fitaların, sandalların kürek darbeleriyle dövülür dururdu.

Kâğıthane deresinin ağzı, bugün kuru kahveci dükkânlarının önü ne ise, tıpkı onun gibi idi. Bir aralık bulup da dışarıdan içeriye veyahut da içeriden dışarıya sokulabilene aşk olsun! Buna rağmen ne bir küfür işitilir, ne de birkavga çıktığı görüldü. Herkes mütevekkil, herkes neşeli ve sabırlı sıra bekler, kayıkcının atıklığına, açığızluluğuna, cür-etkârlığına güvenirdi.

Zaten derenin ağzına kadar gelindi mi, mesireye varılmış demektir. Bir kenarda karaya atlanır, nevale sepetleri dışarıya çıkarılır, henüz işgal edilmemiş bir ağacın altına ehramlar, seccadeler, battaniyeler, hasırlar serilir, çilingir sofrası hazırlanır, semaverler yakılır, nargileler doldurulur, potinler çıkarılır, gurupta küçük çocuklar varsa onlar salıncak kurur, keyif çatmak için ne lâzımsa eksiksiz yapılır.

İkinci üstü karadan ve dereden piyasa başlardı. Esendorda, besili Orlof katanaları koşulmuş Bender kupaları, narin paytonlar, mirasyedilerin ve paşazadelerin bizzat koştukları brekler, numarasız kira arabaları, külüstür paytonlar.. içindekilerin içtimâi seviyesini ve zenginlik derecesini belli eden haremağalî ekipajlar.. feraceli, çarşafı, yeldirmeli, yaşlı, taze hanımlar, halâyıklar, saraylılar, çayırı çevreleyen yoldan boyuna bir gelip, bir giderlerdi.

Derede de bu aynen böyle idi: Arka güvertelerini örten sırmalı ehramlarının uçları suda süzülür süzülür geçen tek, iki, üç çifteli piyadelerde kâh altın gözlüklü, burma bırıklı bir bey, kâh billür yaşmaklı, penmbe, mavi, tirşe, kavuniçi, yavru ağzı, ef-lâtun hotozlu, ağır gron feraceli bir veya birkaç, ahû bakışlı hanım sahili dolduran kalabalığın nazarlarını beraberlerinde sürükleyerek geçerlerdi.

İmrahor köşkünden köyün küçük ahşap köprüsüne kadar «Kâğıthane» Damat Nevşehirli İbrahim paşanın «Sâdabât» ı neşe ile saatlerce çalkanırdı.

O vaktin radyosu da, gramofonu da, her seyir günü tâ Loncadan, Sulukuleden buraya yaya gelip dönen erkek ve kadın kıptilerdi. Baba zurna, klarnet, ud veya keman çalar, oğul incecik ve kapkara parmakları ile dünbelege, darbukaya vurur, ana türkü söyler, kız da oynardı.

Bunların repertuarını, her yeni mevsimde meçhul birer şairle sanatkarın müştereken yaptıkları halk türkülleri teşkil ederdi. Ahali, bu türkülerin basit güftelerini ve kıvrak bestelerini kolayca belleyip tekrar edebildiği için üstat bestekârların ağır şarkılarına tercih eder, onları hususî âlemlerini konaklarda, yalılarda tertip eden, yahut ki, Boğazın mehtaplarını şenlendiren kibar takımına bırakırdı.

Çilgınca eğlenerek geçirilen bu tatil gününün akşamında, kendine mahsus ayrıca bir zevki olan dönüş başlardı. Arabacıların yanında, kayıkların baş güvertesinde, dere kenarından topladıkları sazlardan başlarına birer külâh örüp geçirmiş çocuklar, bazan fazla coşagelip da peylenmiş zurnacılar, akın halinde şehire avdet ediliirdi.

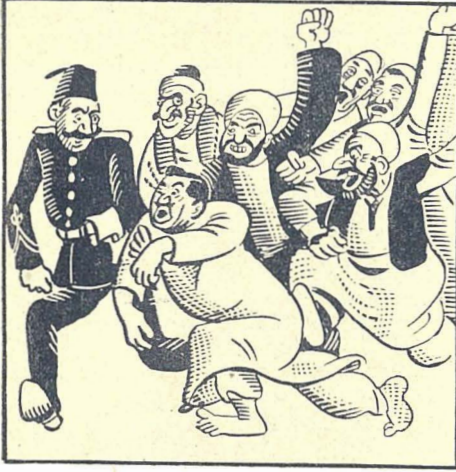
Ve gecenin karanlığı ile ıssızlığı Kâğıthanenin üzerine çökerken, muhakkak ki, Nedimin ruhu, bulunduğu âlemi gayıptan buraya kadar her seferinde gizli gizli gelir, ulu ağaçların altında, incecik derenin kenarında gezinir, yaşadığı devri ve onun âlemlerini melûl melûl yadederek:

Bak Sitanbulûn şu Sa'dabâdı nevbün-yânına
Âdemin canlar katar âbühevâsı cânına..
Ey felek, insâf! Ey mihri cihânâra, aman!
Bir naziri var ise, söylen: konulsun yânına!..

diye söylenirdi...

MUNIF
FEHİM

BASKIN

1793 Fransız ihtilâlinin meşhur simalarından Madam Rolland idam edilmiye götürüldüğü sırada, halka dönüp şöyle haykırmıştı:

— Ey hürriyet! Senin namına ne cinayetler işlenmektedir!

Eski devrin baskın rezaletlerine şahit olup da, onları hatırlayanlar aynı şekilde:

— Ey ahlâk! Senin namına ne ke-pazelikler ihtiyar olunmuş!...

Diye bağırırsalar yeridir.

Baskın, ona uğrıyanlar kadar onu yapanlar için gerçekten aynı derecede züldü.

Esasen her zaman kayıt altında bulunan fuhuş o devirde de serbest değildi. Erkekler, nefislerini tatmin

için bir takım yollar bulmuşlardı: Dört karı alabiliyor, bundan da başka sayısız odalıklara malik olabiliyorlardı. Ve buna kimsenin bir diyeceği olmuyordu. Ancak hali vakti yerinde olanların ihtiyar edebildikleri bu meşru şekil hattâ bunları dah bazan tatmin edemiyor, kaçamak yollar herkese yine daima açık bulunuyordu.

Meşhur opera kahramanı [Karmen] in dediği gibi: «Kanun tanımıyan bir çingene çocuğu» olan aşk, heves, o zaman da kadınlı erkekli bir çok kimseleri baştan çıkarıyor fiskü-fucura sevk ediyordu.

Bu gibi maceraların biraz da tehlikeli oluşu galiba heveskârlar için ayrıca bir teşvik yerine geçerdi.

Kapalı peçenin, inik şemsiyenin altında, babayani çarşafın içinde herhangi bir kadının ne derecelere kadar müsait olduğunu, hattâ genç ve yosma olup olmadığını seçebilmek de bir mesele idi. Bundan dolayı saatlerce, günlerce peşine düşülür, imkân olursa yavaş yavaş âşinalık tesis edilir, nihayet oturduğu yerin adresi alınır.

Oraya da sellemehüselâm gidilmez; eseriya mahalleli yatsı namazında iken تنها sokağa usulcacık girilir, evin önünden geçilirken meselâ bir kibrit çakmak suretile, önceden kararlaştırılmış parola verilir, tekrar geriye dönerek aralanan kapıdan içeriye sessizce girilir.

Burada, âşkın ekseriya sukutu hayale uğradığı da vaki idi. Sokakta giyimli kuşamlı iken, dönmüş gözlerle ahû görünen dildadenin kartaloz bir hatun suretinde tezahür eylediği olurdu.

Hattâ, kendisine pek fazla musallat olan herifi kasden evine davet ederek ona bir temiz dayak attırmak suretile ders veren kadınlar da vardı. O-nun için, herhangi bir davete ihtiyat ve teenni ile icabet eylemek lâzımdı.

Sonra asıl ve en büyük tehlike, baskına uğramak, karakollarda sürüklenmek, rezil ve rüsvay olmak veya hut ki, yakalanmamak için kaçarken düşüp bir tarafını kırmak tehlikesi idi.

Mahalle halkı, hafifmeşrep kadınları çarçabuk sezer, tecessüs ve tarassut e.ierlerdi. Üstlerine vazife olmadığı halde mahza mahallenin namusunu korumak maksadile, kendi odasındaki ışığı söndürdükten sonra cumbaya geçip de karşiki evi gözetleyen karılar, işsiz güçsüz erkekler, hâsüt delikanlılar bulunurdu.

İşte bunlardan bir tanesi, o eve bir yabancının girdiğini farkeder etmez, sokağa fırlar, evin etrafına bir gözcü koyduktan sonra imamlı muhtardan başlayarak mahallenin bütün ileri gelen erkeklerini ayaklandırırdı.

Memlekette, her meskeni taarruzdan masun gösteren bir kanun varmış veya yokmuş, kimin umurunda? Şahsın hürriyeti, amelden hanidir sakıt olup ancak resmî salnamelerin baş tarafında mevki muhafaza eden «Kanunu esasî» de tasrih edilmiş ise de halkın indinde bu bir kuru lâftan ibaret..

Gecenin karanlığında bir kalabalık kafiye, o sokakta oturanları velveleye vererek, uykularından uyandırıp pencerelere üşütürerek fuhuş evinin tâ kapısına dayanırdı.

Tokmağı hızlı hızlı vururlar, ve şayet açan olmazsa, kapıyı omuzlayıp cümbür cemaat içeriye dalarlardı.

Lâkin kadınla erkeğin suç üzerinde yakalandıkları nadiren vaki idi. Zira ikisi de zenaatlarında kaşarlanmış, tecrübe sahibi ve her türlü tedbiri önceden almış olurlardı.

Kadın kapıyı açmakta gecikir, zanparasını evin öbür cephesindeki pencereden tahta-boşa, oradan da bahçeye aşırımıya vakit bulur, neden sonra, tatlı uykusundan uyandırılmış gi-

bı gelenlere sitemli sözlerle çıkışırdı. Onlar da eve girip her tarafı boşu boşuna aradıktan sonra, mahcup mahcup, özürler diliyerek dönerlerdi.

Bir de, meşhur bir meddah fıkra-sında olduğu gibi kurnaz ve yüz-süz zanparalara da rasgelineirdi:

Bunlardan bir tanesi böylece bir baskına uğramış. Tam içeride, rakı sofrasının yanında zevkü safaya dalmış iken mahalleli, imam başta olduğu halde kapıya dayanmışlar.

Zanpara şaşırmış. Kalkmış, her tarafı dolaşmış, bakmış ki, saklanacak bir delik, kaçacak bir gedik yok; aklına şeytancasına bir çare gelmiş. Yanındaki kadına:

— Ört başını! demiş, ve benimle şu pencereye gel!

— Aman efendi! ne yapıyorsun? Bizim mahalle halkı edepsizdir.

— Sen karışma! Onlar edepsiz ise, ben onlardan daha edepsizim!

Çıkmışlar ikisi birden pencereye... Oradan herif kalabalığa seslenmiş:

— Ne var? Ne istiyorsunuz?

Aşağıdan, hiddetli bir cevap yükselmiş:

— Utanmaz! hayâsız! Daha da so-ruyor. İn aşağı, habis!

— Niçin ineyim? Burası benim evim. Bu hatun da ayalım.

— Nasıl?

— Basbayağı! [Kadma dönüp sor-muş] Allahın emri ile bana varıyor musun?

— Varıyorum!

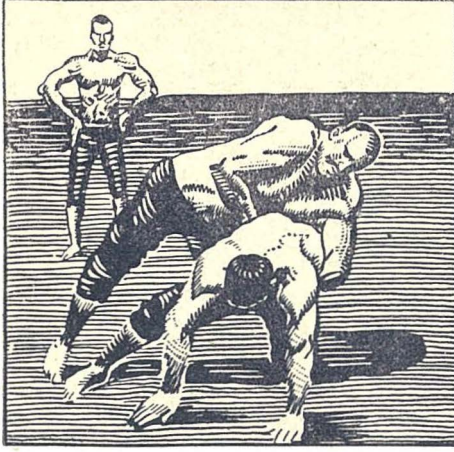
— Ben de seni alıyorum. Ağalar da madem zahmet etmişler, şahit olsun-lar!

Vaziyet şeriate uygun. Baskına gelenlerin ağızları açık kalmış. Süm-sük süm-sük, geldikleri gibi dönüp gitmişler.

Gelgelelim bunu beceremiyenlerden nicesi, ahlâk uğruna, pestilleri çıkıncıya kadar dayak yemişlerdir!

MUNIF
FEHİM

PEHLİVANLAR

PEHLİVANLIK istibdat devrinde, yegâne milli sporumuzdu. O devirden öncekiler cirit, ok atar, at yarışırır, kılıç oyunları da yaparlarmış. İkinci Abdülhamidin cebaneti yalnız güreşe göz yumardı.

Bunun için de bir vesile olmak, bir fırsat zuhur etmek gerekti. Bu fırsat ve vesileyi de ekseriya, paytahtın civar köylerinde: Yakacıkta, Bulgurluda, Libadede, Soğanlıkta, Dodulluda, yazın yapılan köy düğünleri hazırlardı.

Köy düğünleri, Istanbuluların pek can attıkları bir eğlence idi. Bir taraftan böyle bir düğünün yapılacağını haber aldılar mı, birbirlerine müjdelerdiler.

O sabah, normal vesaitle, köyün en yakınındaki iskele veya istasyona kadar katile katile gidilir, oradan da

merkep, at, sırık arabası, artık ne bulunursa ona binilerek köye varılırdı..

Düğünün ehemmiyetine ve sahibinin de şöret ve itibarına göre, en uzak yerlerden kalkıp gelen pehlivanlar orada hazır bulunurlardı.

Etrafı gölgelik, genişçe bir meydana, meselâ bir çayırık seçilir, bir kenara zurnacı ile davulcu oturtulur, bütün davetli, davetsiz misafirler halka olurlar ve pehlivanlar da çiftler çiftler, ağırlıklarına göre başa, başaltına, desteye, güreşmek üzere ortaya çıkarlardı.

Tekniği pek olmıyan bu müsarealarda pehlivanlar çırlıçıplak, yalnız bellerinden aşağı «Kisbet» denilen meşin bir don giymiş ve tepeden tırnağa kadar zeytinyağına bulanmış olarak görünürlerdi. Kiminin boynunda muskası, kiminin kolunda, göğsünde dövmesi olur, fakat hepsinin de kafaları ustura ile kazınmıştı.

Zurna, düğün sahibinin verdiği bir işaretle «Pehlivan havası» nı tutturur, davul etrafı güm güm gümlettiirdi. Bu esnada, pehlivanlar da çalım yaparak, peşrev denilen ve bir nevi gösterişten ibaret olan mukaddemeyi yaparlar, müteakiben de kaşırlardı.

Bir kenarda, vaktile az çok bu işe bulaşmış, kisbet giymiş köy ihtiyarlarından mürekkep hakem heyeti oturur, hasımlarını oyunlarını dikkatle takip ederler, birinin sırtı yere gelince hüküm verirlerdi.

Güreşte galip gelene, yine düğün sahiplerinin refah vaziyetine göre bir tosun, bir koç, para, çevre hediye edilir, bu hediyelere, davetliler de kendi gönüllerinden ne koparsa katarlardı.

Orası [Er meydanı] olduğundan, her isteyen kıpır güreşmek, kuvvetini göstermek imkânına malikti. Hattâ bir defa, Borazan Tevfik merhumun başından bir macera geçmiştir.

O tarihte genç, haşarı olan Tevfik, Yakacıkta bir köy düğünü olduğunu

ve pehlivan güreşeceğini haber alır. Arkadaşları ile beraber gitmiye karar verirler. Vapurla Kartala kadar giderler. Karınları acıkır. Kartalda o vakit mebzulen bulunan Rum meyhanelerinden birine girip kebab nizesile bir hayli şarap içtikten sonra Yakacığın yolunu tutarlar.

Düğün yerine gelirler ki, mahşer gibi kalabalık. Ortada güreşen pehlivanlara bakarlar. Bazısı gözlerine zayıf, çelimsiz görünür. Pek gösterişli bir kalıp ve kıyafet sahibi bulunan Tevfik aşka gelir. Hakem heyetine başvuru, güreşmek istediğini, meydanı okuduğunu söyler. Tabii kabul ederler.

Tevfik, sırtındaki tersane gedikli elbisesini çıkarır, kisbet giyer, semiz vücudu ile ortaya çıkar. Karşısına dikilen uzun, sıırım gibi köy delikanlısına merhametli bir bakış attettikten ve bir iki peşrev yaptıktan sonra kaşırlar.

Ancak evdeki pazar çarşıya uymaz. Herif zorlu çıkar. Tevfikin ensesinden yakalayıp bir defa silktiği gibi, Tevfik sersemler, bir daha, bir daha, bir daha derken bir de belinden kavrayıp başlar sıkımsına. Tevfik, gözleri dönmüş, kan başına çıkmış:

— Yapma ulan! dedikçe, hasmı onu daha ziyade sıkıştırır.

O esnada, seyirciler bağırırlarmış:

— Haydi bahriyeli, göster kendini!

Ne mümkün? Ömründe güreş nedir bilmiyen, zavallı Tevfik uğradığı yaman tazyikin tesirile, nekadar kebab yemiş ve nekadar şarap içmiş ise birden çıkarıverir.

Halkın içinden bir «yuha!» dır yükselir, Tevfik de ahaliden dayak yememek için arkadaşlarının himayesi altında ve o kıyafetle oradan dar çıkar.

Maamafih, Türk gibi kuvvetli darbı meselini yaratan, dünya meydanlarında yüzümüzü ak eden o en meşhur pehlivanlarımız: Kara Ahmetler, Kurtdereliler, ilk idmanlarını bu köy

düğünleri esnasındaki müsarealarda yapmışlardır.

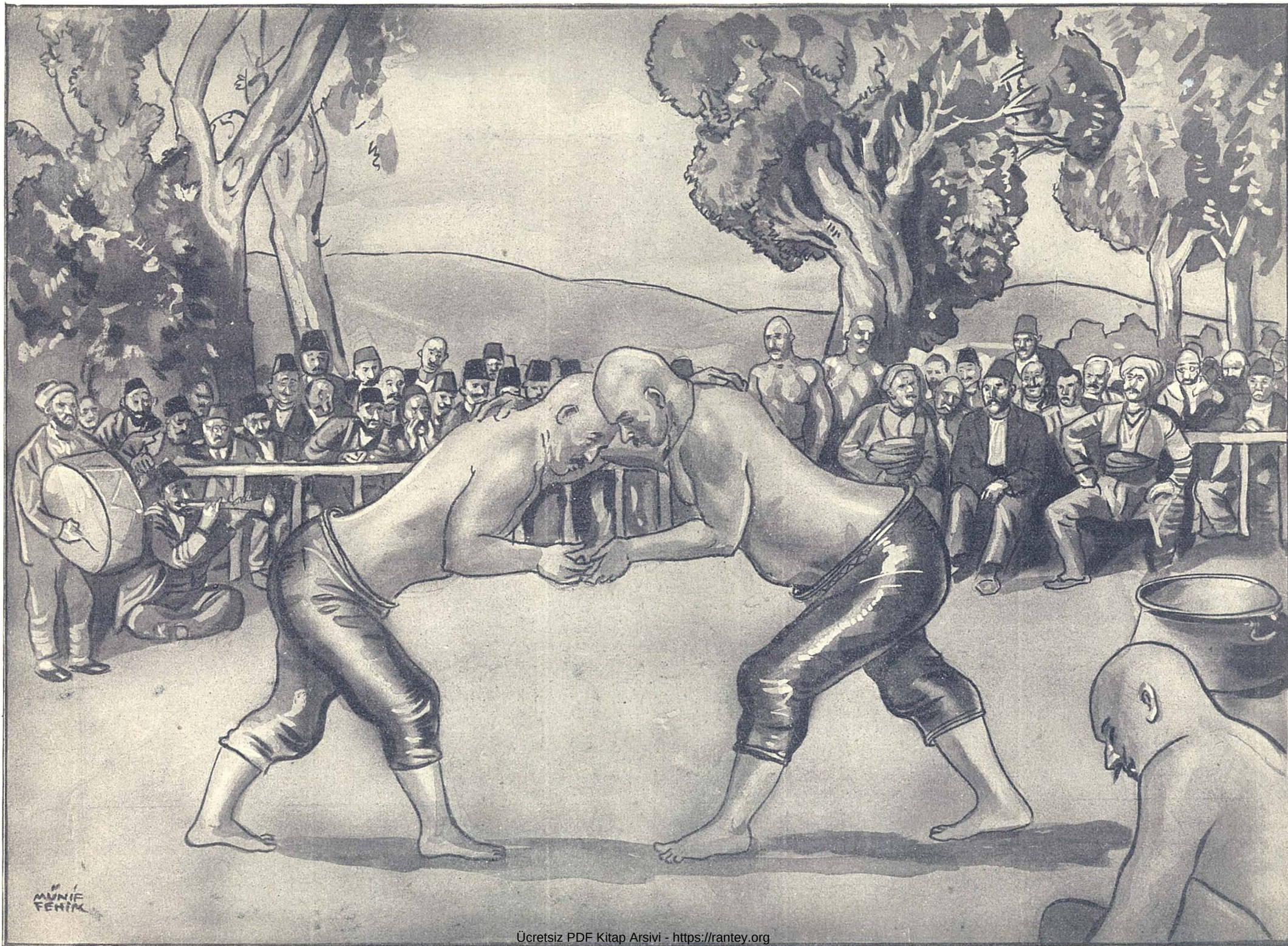
Bir zamanlar, güreş, bütün cihanda Türklerin en üstün bulundukları spor şubesi idi. Hâlâ da öyle değil mi ya? En son Olimpiyatlarda dünya şampiyonluğu yine üzerimizde kalmıştı. Ancak şimdiki şampiyonlarımız güreşin tekniğine uygun olarak hareket ediyorlar. Evveliden ise bu teknikten kimselerin haberi bile yoktu. Pehlivanlar rasgele güreşirler, birbirlerinin canını acıtmaktan çekinmezler, hasmı yere yıkmak için her oyunu mübah sayarlardı. Erbabı şüphesiz daha iyi bilir, âdet hükmüne girmiş, belenmiş bir takım oyunlar da vardı ki, pehlivanlar arasında hususî tâbirlerle yad olunurdu. Çaprast, kazanadı, kündeye getirme, kündedetme atma gibi..

Ne de olsa güreş saf ve sıhhi bir vakit geçirme vasıtası idi. Sabahtan akşama kadar açık havada, henüz biçilen ekinlerin temiz kokusunu tenefüs ederek, gür ve berrak pınarların soğuk suları ile hararet söndürerek oyalanmak ve eğlenmek pek hoş olurdu.

Bazan pehlivan yerine deve güreştirilir, horoz dövüştürülür, koç toslatılırdı. Bunlar da biraz iptidai olmakla beraber, dumanlı kahvelerde yağlı iskambil kâğıtları ile kumar oynamaktan, zifirle ciğerlerini zehirlemekten elbette iyi idi.

Pehlivan güreşinin altın devri Abdülâzizin saltanatı esnasındaki devirdir. İnsandan ziyade serbest büyümüş bir boğayı andıran o acayip padişahın da bizzat güreşe pek meraklı olduğunu ve Kâğıthanedeki Emrohör köşkünün bahçesinde kisbet giyip bazı meşhur pehlivanlara «elense çektiğini» söylerler.

Aynı zamanda horoz da dövüştürüp galip gelen horozun boynuna kendi elile «Osmanî» nişanı taktığı da mevsuk rivayetler cümlesindedir!

ÜFÜRÜKÇÜ

AH, cahalet! Istanbulullara o devirde neler yaptırmazdı? Hekimlik bu derece ileriye gitmemiş; kıymetli tıp üstatlarımız gerçi pek de yok değil. Lâkin vasat seviyede ve onun da dunundaki halkın ilimden, fenden ziyade batıla inancı vardı.

Ve bu haleti ruhiyeyi bir takım açığızlar kendileri için kazanç vasıtası yapmış pervasızca ve insafsızca istismar ederlerdi.

Hurufat döküp de kitap basmanın şeran caiz olup olmadığına fetva arayan zihniyet, her köşe başında bir üfürükçünün ibadullahın sıhhatile, hayatile oynamasına açıktan açığa mesâğ verir, büyüye, tılsıma, afsuna

göz yumardı.

O tarihte, halk arasında, en büyük hekimlerimizden çok daha meşhur üfürükçüler vardı. Bunlar safdilleri ve cahilleri türlü türlü avlarlardı. Kimi doğma büyüme buralı olduğu halde kendine Hintli, Yemenli, Cavalı, Buharalı süsünü verir, kimi meczup rolü oynar, kimi hacet erbabını paylar, söver, kendini (celâllı) tanıtarak nefesinin daha müessir olduğuna inanırdı.

Dertlilerin tâ nerelerden kalkıp geldiği, hem bir defa değil de, günlerce taşıdığı meşhur bazı üfürükçüler ayda elli altın liraya kâr demezlerdi. İçlerinde, mahdut ve muayyen işlere bakan, nefes eden müthassıslar (!), hekimlere meydan okuyan mütetabbipler, kurşun dökenler, istikbalden haber verenler, can kavuşturanlar, sevdazedeleri - diledikleri gibi - birbirinden soğutan veya hut ki, daha ziyade yaklaştıranlar, sarılık kesenler, sıtma bağliyanlar, neler, neler vardı.

Bu adamlar ellerine düşen safdilleri birer sağmal inek gibi sızdırmasını çok iyi bilirlerdi. Önlerinde içi kum dolu bir çanakla iş gören [remilci] ler, duvara bakıp da gûya cinler, perilerle konuşan, onlardan direktif alan [karışmış] lar, aynadan istikbali keşfeden, yere atılan bir tesbihin arzylediği şekilden türlü mana çıkaran âlim (!) ler, nazara, kurşuna, yılan ısırmasına, akrep sokmasına karşı muska yazanlar, işte bütün bu keramet sahipleri bilgi ve marifetlerinin tesirini mümkün olduğu kadar pahalıya satarlardı.

Meselâ, saf, cahil kadıncağızın biri bu adamlardan bir tanesine, çaresiz kalıp da baş vurdu mu, üfürükçü onu karşısına oturtur evvelâ kurnazca sorguya çekerdı:

— Nedir derdin bakayım, hanım?

— Derdim size malumdur helbet, efendi hazretleri!

— Malûm ya! bir de senin ağzından dinliyeyim dedim.

— Ah, nasıl söyleyeyim? Bizimkine bir hal oldu, on sekiz yıllık ehlim..

Bukadarı kâfi. Üfürükçü gûya cebeye varır, bir şeyler mırıldanır, oflar, sabit bir noktaya bakarak şöyle bir kehanette bulunurdu:

— Hanım! Bir erkek görüyorum. Bu, senin kocan mı?

— Evet.

— Havalanmış! yanında bir de kadın var.

— Var ya, gözü kör olsun!

— Hem de bu iş yeni değil, epey olmuş.

— Geçen senedenberi, büyük tövbe de tam yılı oluyor.

— Niçin bukadar geç kaldın? Daha evvel neye gelmedin?

— Ne bileyim? Sizi yeni salık verdiler.

— Kocanın adı ne?

— Abdullah.

— Ya, Abdullah! [Kadına] cevap veriyor. Bu iş çetin olacak. Büyümüşler senin kocanı. İyicene bağlanmış o kadın, neydi kadının adı?

— Zilha!

— Ya, Zilha! [Kadına] o da susuyor. Şu dakikada beraber bulunuyorlar.

— Boyu devrilsin! teneşirlere uzansın inşallah!

Zavallı kadıncağız, hüngür hüngür ağlamıya başlar, üfürükçü bundan cesaret alırdı.

— Bak, dinle beni hanım!

— Emredin, efendi hazretleri!

— Sen yarın bana bir tane lekesiz, siyah tavuk, kocanın bir kat çamaşırını, yedi dirhem akanber, dinliyor musun?

— Dinliyorum, efendi hazretleri.

Yetmiş dirhem çöreotu. [Kadının parmaklarına usulca bakıp orada gördüğü yüzükten ilham larak] gümüş halkalı bir akik yüzük. Bunları getirirsin.

— Baş üstüne.

— Şimdi de iki liran varsa ver bana. İyi saatte olsunlara ziyafet vereceğim. Yavru beyle Rüküş hanımı çağıracağım. Onlara olur olmaz şeyler ikram edemem.

— [Utanarak] Üzerimde bir lira var, affedersiniz, bilemedim.

— Zararı yok! Ver onu. Üst tarafını yarım getirirsin!

— Buyurun efendim!

Zavallı dertli hatunun edeceği zarar bukadarla kalsa neysene idi. Fakat, çapkın kocayı evine barkına döndürmek pek öyle kolay iş değildi. Çok masraflı mucipti. Üfürükçü üç, beş, on, ne sızdırabilirse sızdırır, türlü büyüler yapar, yaptırır, bu esnada koca tesadüfen evine dönerse ne âlâ! Dönmezse bu muvaffakiyetsizlik ya kadının iman zafına, yahut ki, büyüünün âdap ve erkânına tamamilen riayet etmediğine atfedilir, işin içinden çıkırlırdı.

Hastalığa nefes eden üfürükçülere gelince, onlar da, hastalık geçmediği, yahut ki, ölümlerine neticelendiği takdirde kabahatı hekimlerin müdahalesinde bulurlar, ciğeri yanan hasta sahiplerini, üstelik itikatsızlıkla, imansızlıkla itham ederler, azarlarlardı.

Ne gariptir ki, o devirde, padişah bile böyle şeylere inanır, ehemmiyet verir, sarayında hususî üfürükçüler, mütetabbipler bulundururdu.

Bunların arasında kazaskerlik payesine kadar yükselen Ebülhüda ile generallık ihraz eden basurcu Ağâh paşa en meşhurları idi.

Artık bunu da bildikten sonra, zavallı halkın bu batıl şeylere inanmış olmasını tabiatile mazur görmeliyiz.

MEVLEVÎLER

HİCRÎ 604 ncü yılının ortalarında, Asya Türkistanının Belih şehrinde, beynennas «Sultanül-ulema» lâkabı ile tanınan ve sayılan Bahaettin Veleddin bir oğlu dünyaya geldi. Adını Celâlettin koydular. En eski kitaplar Celâlettin'in daha pek küçük yaşta iken, kendisini görenleri zekâsına hayran kıldığını yazıyorlar.

Bazı kaynaklar onu aslen Arap, bazıları da fars diye gösterirler. Halbuki Belih bir Türk beldesi, Bahaettin Veleddin de bir Türk âlimidir. Celâlettin'in anasına gelince, o da Belih emiri Rüknett'in kızı Mü'mine hatundu. Bahaettin Veleddin de kendi anesi tarafından Harzemşah sülâlesine mensup olduğu için, evlât ve ahfadına, Türklerde prenslerine verilen Çelebi ünvanı vermişti.

Celâlettin, babasının idaresi altında yüksek ve derin bir tahsil gördü, bir kaç dil öğrendi.

Üç yaşında iken ailesi Belih'ten hicret etmiye mecbur olmuştu. İlk merhalede Nişabura geldiler. Burada büyük şair ve filosof Feridettin Attar'ın meclisinde bulundular. Oradan da Bağdada gittiler. Halifelerin bel-desinde islâmın diğer bir büyük şahsiyetile, Şahabettin Şühreverdi ile tanıştılar.

Bağdattan Mekkeye, Mekkenin Medineye, Şama, Halebe, Malatya ve Erzincana göçtüler. Şamda Muhi-tin Arabî ile görüştükleri zaman, ko-ca Muhi-tin, babasını takip eden Celâlettini kast ile: «Subhanallah! demişti; bir deniz, bir gölün arkasına nasıl düşmüş, gidiyor?!»

Bahaettin Velit 628 de öldü. Yirmi dört yaşında yetim kalan Celâlettin, biraz evvel, Alâettin Keykâbad'ın daveti üzerine Konyaya gidip yerleşmiş olan babasının, Selçukî hükümdardan gördüğü riayete aynen varis oldu.

Artık Konyada yerleşmiye karar vermişti. Halepte Haleviye medresesi müderrisi Kemalettinden, Konyada da Seyit Burhanettin adlı âlimden pek büyük manevî istifallerde bulunmuştu. Bilhassa tasavvuf yolunda hayli ilerlemişti. Fakat bir mektep, bir tarikat kuracak kudreti nefsinde henüz bulamıyordu. Otuz beş yaşına kadar kitaplar okumak ve şiirler yazmakla vakit geçirdi.

Celâlettini aydınlatan, ona kendi kendini tanıtan ve inkişaf ettiren Tebrizli Şems olmuştur. Onunla karşılaşmış zaman Celâlettin 38 yaşında idi. Bu tanışıklık, Celâlettine yeni ufuklar açtı ve Mevlevî tarikatının doğmasına sebep oldu.

Bütün tarikatlar içinde en nezh, en kibar bellenen Mevlevî tarikatının tasavvuf ve felsefe bakımından hususiyetlerini bu albümde incelemek,

izah etmek mümkün değildir.

Konyada yerleştiği için Rumi, ve ilminin yüksekliği dolayısıyla Mevlâna efendimiz lâkaplarını kazanan Celâlettin'in, şukadar diyeyim ki, kurduğu tarikat az zaman içerisinde bütün sunnî Türk âleminde, önemli surette genişledi. Osmanlı hakanları bizzat bu tarikate salık oldular. Tekkelerini imar, müntesiplerine itibar ettiler. O-kadar ki, son hükümdar Vahdettine kadar, Osmanlı padişahlarının tahta çıkışlarında, kılıçlarını, Mevlevî tari-kinin mevkice en büyüğü olan Konya Çelebisi, hassaten İstanbul'a gelip kuşatırdı.

İstanbulda müteaddit Mevlevî tek-keleri vardı. En mühimleri Tünelin üst başında bulunduğu Galataya iza-fetle anılan Mevlevihane, Haliçte Ba-hariye ve İstanbul cihetinde de Yeni-kapı tekkeleri idi. Osmanlı devlet a-damlarının, mütefekkir ve edipleri-nin pek çoğu bu tekkelerden birine mensup olmakla iftihar ederlerdi.

Bunların her birinde, haftanın mu-ayyen bir günü âyin yapılır ve birer musiki ziyafeti olan bu âyinlerin za-rafet ve kibarlığına meftun bütün ec-nebiler, o günlerde akın akın gelir, hazır bulunurlardı.

Tarikat dilinde Sema denilen bu â-yinlerde, gerçekten, Türk musikisinin en nefis tarzı dinlenilir, huşu içeri-sinde dönen melevvilerin, havalan-dıkça açılan ve yayılan etekleri na-zara pek hoş gelen bis manzara arzederdi.

Dede efendi, Zekâi Dede gibi meş-hur bestekârlarımız bu tarikatten gelme idiler.

Âyin günleri, semahane denilen meydan hazırlanır, şeyh efendi yeşil sarıklı sikkesi ile gelip postuna otu-rur, peşısına dedeler de meydana da-hil olurlar, elleri göğüslerinin üzerin-de kavuşturulmuş olduğu halde şeyh

efendinin önünde baş keserek selâm verirler, sonra harmanilerini arkala-rından atıp dönmiye başlarlardı.

Bu esnada, meydanın üstünde kâin mahfilde ney, kadum, santur gibi halis Türk sazlarından müteşekkil bir orkestra heyeti âyin denilen faslı başlar, mesnevihanlar, Mevlâna'nın o eşsiz eserinden parçalar okur, bütün orada hazır bulunanlar da, derin sü-kûn ve sükût içerisinde bakar ve din-lerlerdi.

Ney, Mevlâna'nın en sevdiği, sesini Allaha yalvaran sese en ziyade ben-zettiği için âdetâ kutsal addettiği sazdır. Mesnevisine başlarken:

**Bişnev ez ney ki, hikâyet mükünet,
Ez cüdâyiha şikâyet mikünet.**

diyerek, onun üzerine müritlerinin dikkat nazarını çekmişti. İstanbullu şair Süleyman Nahîfî'nin:

**Dinle neyden kim hikâyet etmede,
Ayrılıklardan şikâyet etmede..**

diye fevkalâde selis ve muvaffak bir surette tercüme etmiş olduğu o man-zumede yine Mevlâna neyin ağzın-dan:

**Serem olmaz nâlişimden gerçi dur,
Leyk yok her çeşmü küşe feyzinur!
diyor.**

Ve bununla da işaret etmek istiyor ki, bataklıklardan koparılmış bu kâmiş parçasının feryadındaki sırrı manayı, ancak Mevlevî tarikatine intisapla tekemmül etmiş olanlar anlıyabilir, her fânî idrak edemez.

Mevlâna, Mesnevisinden başka, her biri birer şaheser olan Rübailer de yazmıştır ki, bunlar hakkında fikir verebilmiş olmak için şu bir tanesini hatime olarak buraya me'len nakle-diyorum:

«Tâ medreseler ve minareler viran olmadıkça kalenderlerin ahvali geniş-liyemez. İmanı küfr, küfrü iman ol-madıkça da Hakkın hiç bir kulu hakkile müslüman olamaz!»

Koca Türk müceddidi!.

" /
MUNIF
FEHİM

SÜNNET DÜĞÜNÜ

LK mürüvvet! Eğer mektebe başlamayı da mürüvvetten sayacak olursak, o zaman ikincisi. Fakat ne de olsa, ana-baba erkek evlâtlarının sünnet düğününü hayatın en mühim safhalarından biri addederlerdi.

Çocuk henüz gelişmiye başlarken sünnet lâfı da ortaya atılır:

- Gelecek Ağustosta, inşallah!
- Erken değil mi kardeş?

— Yoo! Oğlan Hıdrellezde altısını bitirip, yedisine basacak, tam zamandır.

Filhakika, yedi yaş bu iş için normal sayılırdı. Ve bilmem hangi hikmete mebni sünnet mutlaka tek yaşlarda olurdu. Tıpkı, hamamda başa sürülen sabun adedi gibi!..

Mevsim yaklaşp da karar verildi miydi, hazırlıklar görüldü. Evin ka-

dını, sandıktan kendi işlemeli yatak takımlarını çıkarmı, şiltelerin, yastıkların pamukları hallaca verilip attırılır, oda takımlarının yüzleri yenilenir, mahdumla birlikte sünnet ettirilecek fukara çocuklar tesbit olunur, kaplar kalaylattırılır, ev halkına yeni urbalar yaptırılır, havalar müsait gidiyorsa, daha çok davetli bulundurabilmek için bağa, yahut ki, bahçeye çadırlar kurulur, zamanın en meşhur hayalcisi, hokkabazı, saz heyeti, aşçısı, sofracıları, çengiller peylenirdi.

— Falan gün, falan paşanın Çamlıcadaki köşkünde sünnet düğünü varmış..

Haberi şehrin içinde yayıldı mı, zaten loncanın bütün lübiyatçı esnafı tetikte dururdu. Başına neler geleceğini, ne acılar duyacağını iyice fark edemiyen çocuk, o haftanın en mühim bir şahsiyeti haline gelir, herkesi kendisiyle meşgul görmekte, bütün o hazırlıkların yine kendisi için olduğunu bilmekte duyduğu gururun sarhoşluğu içerisinde dolaşır dururdu.

Tıpkısı, kurbanlık koyunlara karşı gösterilen merhametle şafkat arası ihtimamın bazan onu pek fazla şımarttığı da olur, fakat bu şımarıklık hoş görülürdü.

Sünnet gününden bir iki gün evvel, başına işlemeli ve nazarlıklı takkesi, sırtına yeni elbisesi giydirilen, göğsüne mavi renkli hamayılı kuşatılan çocuk, ev haricindeki büyüklerin ellerini öpmiye götürülür, oradan Eyüp sultana, yahut ki, Babacafere de uğranarak türbedara nefes ettirilir, tesbihten geçirilir, kendisine arzu ettiği oyuncaklar alınır.

Ekseriya bir hissi kablelvuku, sünnet sabahı, çocuğu gözden nihan ediverirdi. Koydunsa bul! Kimbilir hangi tecrübeli arkadaşlığın boşboğazlığı yüzünden birdenbire içine giren korku ile ya tavan arasına saklanan, yahut öteki mahalleyi boylayan yara-naz nihayet ele geçer ve mukadderat-

ta boyun iğerdi.

O, hayatının böylece ilk acısını duydursun, düğün evi harekete gelir, yahudi hokkabaz tef gürültüsü ile karışık tekerlemelerine hız verir, evi, yahut ki, bahçeyi dolduran eş dost, konu komşu, hısım akrabadan mürekkep kadın kalabalığı hep bir ağızdan: «Maşallah! kırk bir kere!». Koltukta güveyiliğini de görürüz inşallah! temennilerile ortalığı cınlatır, büyükanne yüksek sesle tekbir alır, anne düşer, bayılır, hâsılı bir hengâmedir kopardı.

Derken, birer birer kesilen çocukları bu hayhuy arasında getirip yataklarına yatırırlandı. Önlerinde bir geçit resmi başlar. «Maşallah! Uğurlu kağemli olsun!» temennileri tekrar edilerek çeşit çeşit hediyeler bazan gösterişle, yorganın üzerine bırakılır, bazan da mahviyetle, yastığın altına sıkıştırılırdı. Yükte hafif, bahada ağır bir şeyse, çocuk pansıman değiştirmeye gittiği zaman asırılmasın diye, ev halkından biri hemencecik müdahale ederek:

— A, neye zahmet ettiniz?

Hitabile, getirenin elinden kapar ve tahtı temine alır.

Gündüz, düğün ekseriya kadın davetliler içindi. Erkekler akşama, rakı ziyafetine ve saz âlemine gelirler, lâkin yer müsait ve geniş ise, ara yere entipüften bir perde gerilerek kadın, erkek birlikte çağırılırdı.

Hele geceleyin, Karagöz oynayacağı vakit, kadınları erkeklerden ayırt etmenin imkânı yoktu. Ve Karagözcü perde birunane cinaslarını tekerledikçe erkekler tarafından yükselen kahkahalara öte yandan, gevrek kadın gülüşleri de karışırdı.

Erkek evlâtlarının bu ilk mürüvvetlerini, hal ve vakti yerinde olan aile reisleri âzamî şaşaa ile kutlamayı âdeta bir farize bellemişlerdi. Sünnet düğününü «ailenin şanü şöhretine lâ-yık ve akran ve emsalininkine faik»

bir surette yapabilmek için neleri var, neleri yoksa rehinc koyanlar, cvlerini istiglal edenler bile vardı. Yüksek ve zengin muhitte dostları olanlar da çocuklarının sünnet düğününü, kıymetli hediyeler toplamak için bir vesile sayarlardı.

Ne de olsa, bu kabil düğünlerin ekseriya yapıldığı sonbahar, İstanbulda sayılı eğlence mevsimi idi. Sonbaharın tercihan seçilmesindeki sebep de, sıcakta, yaraların daha güç ve geç iltiyam bulduğu hakkındaki bir kanaatten başka bir şey değildi.

Ağustos ayı girdi miydi, yollarda, sazlarını, pusatlarını, takımlarını koltuklamış lonca esnafına, kirizcilere, hokkabazlara, hayalcilere, çengillere, düğün aşçılarına rastlardınız. Hepsisi de her gün birer sünnet merasimine taşınırlardı.

Evlerde de harıl harıl dikişler dikişir, yaşmaklar, feraceler, çarşafklar ütülenir, Kapalıçarşıdaki en muteber tuhafiyecilerden, kuyumculardan, saatçilerden, Filcancılar yokuşundaki çanakçılardan, Eyüpteki oyuncakçılardan çeşit çeşit hediyeler satın alınırdı. Bazan hem çapkın, hem de kırlık olan erkekler bu sünnet mevsimini fırsat sayarak:

— Falanca kalem arkadaşının sünnet düğününe gidiyoruz.

Diye Beyoğluna pirelerini dökmiye giderlerdi. Ve şayet:

— Ben de gideceğim!

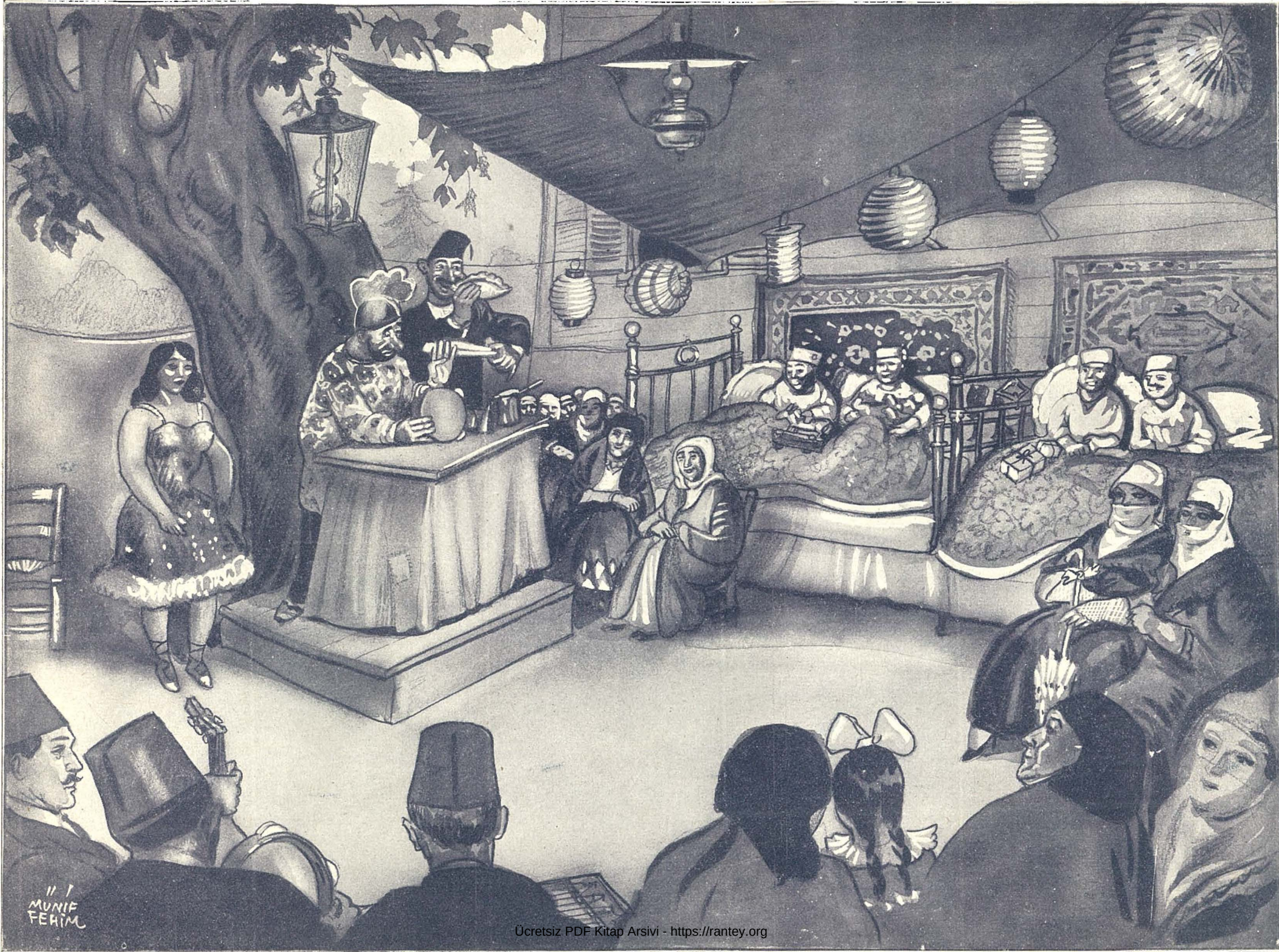
Tarzında ayak direyen kadın olursa, ona da:

— Yerleri darmış, sade erkekleri davet etmişler.

Kabilinden bir mazeretle mukabele edilirdi.

Bu düğünler umumiyetle yirmi dört saatten fazla sürmez, lâkin dedikodusu ertesi yıla kadar devam ederdi.

Bilhassa kadınların birbirlerini tenkit ve tezyifi ki, bu, Havva kızlarının ezelden başlayıp ebede kadar sürecektir itiyatlarından biridir!

MEKTEBE BAŞLAYIŞ

O DEVRİN çocuğu dört yaşında ve dört aylık oldu mu, mektebe başlatılırdı. Tam bu yaşta mektebe başlamak uğur sayılırdı.

Birkaç ay, bazan bir yıl evvelinden bu iş için hazırlıklara başlanırdı. Çocuğun annesi, yahut ki, ailenin en marifetli kadını hangisi ise, çarşıdan aldığı veya sandıktan çıkardığı kadiife, atlas, peluş, gezi bir kumaş parçasından müstakbel mekteplinin cüz kesesini biçer, diker, işler, hazırlar, ondan başka bir de yuvarlak, gösterişli minder yapılır, cüz kesesinin içine Sahıflardan tedarik edilen bir tane, sarı kâğıtlı [Elifbayı Osmanî] yerleşti-

rilir, sonra hepsi bir tarafa konurdu.

Arabi aylardan Safer uğursuz sayıldığı için, buna raslanmamasına dikkat ederek, seçilen mektebin - ki, ekseriya aynı mahallede bulunurdu - hocasına haber gönderilir, gidip kendisile konuşulur, gün kararlaştırılırdı. Bugün de, ya Pazartesi veyahut ki, Perşembe olurdu.

Daha evvel, zihni açık, feyzi ziyade olsun diye Eyüpsultan gibi, Babacafer gibi, Beşiktaş civarında Yahya efendi gibi evliyaların türbelerine götürülerek türbedara nefes ettirilen, tesbihten geçirilen çocuk bundan sonra da ailenin büyüklere, yakın ve hatırlı dostlarına el öpmiye, dua almıya sevk edilir, nihayet merasim günü gelir çatardı.

O sabah ya bir fayton araba, yahut ki, Midilli denilen ufak bir at, kapının önüne getirilerek, çocuk ona bindirilir, yeni urbarlarının içinde, cüz kesesi boynunda, nazarlığı fesinin ibiğinde veya omuzuna kordele ile ilıştırılmış olduğu halde, [küçük bey] içinde birer parçacık sevinç ve gurur sezilen şaşkın bakışlarını etrafına gezdiren gezdire alay yola düzelirdi.

En önde, başının üzerinde minderi taşıyan, yarım pabuçlu, yırtık cübbeli [kalfa], onun arkasında rahleyi hamil mahalle bekçisi, daha sonra çocuğun etrafını kuşatmış mektep arkadaşları, en arkada ailenin büyüklü, küçüklü erkân ve mensupları, ilâhiler okuyarak, «âmin âmin!» bağırarak yürürlerdi.

Mektebin kapısında ekseriya kurban keşiir, çocuk mektepten içeriye ilk adımını o kurbanın kanına basarak atardı.

Mektep muhtelit ise, yani kız, erkek bir arada okuyorlarsa, alaya iştirak etmeyen kızlar bayramlık elbiselerile önceden gelmiş, yerlerine oturmuş bulunurlardı. Kafile içeriye girer girmez, iri kavklu, torba sakallı, kerli ferli hocafendi sınıf kapısından kar-

şılar, herkese yer gösterir, çocuk birdenbire ürkmesin diye ona da iltifat ederdi.

Alaya iştirak edenler yerli yerlerine geçip oturduktan sonra, kalfa ile bekçi minderi yere, rahleyi de önüne koyarlar, hocafendi de kendi postuna çöker, heyecandan tirtir titriyen dört buçuk yaşındaki sabi de minimini elleriyle ksesinden çekip çıkardığı elifbasını hocaya, ürkek ürkek uzatırdı.

«Vurduğu yerde gül bittiği» rivayet edilen ve ilk görüşte bir mürebbiden ziyade bir cellât tesiri yapan çatık kaşlı, asık suratlı, zebellâh gibi hocanın önünde, kapancaya tutulmuş zavallı bir kuş helecanı ile ürperen biçare çocuğa, o ane kadar tamamilen yabancı olan kitabın ilk sayfasında ilk satıra kalın, tüylü ve kirli bir parmak konar, korkunç bir ses de aynı zamanda gürler gibi hitap ederdi:

— Bismillâhirrahmanirrahim!

Bu besmeleyi, incecik, fısıltı halinde diğer bir ses, çocuğun sesi tekrarlar.

— Bismllahi.. rahmani.. rahim!

— Rabbiyesir..

— Rabbiyesir..

— Velâtuassir..

— Velâtuassir..

— Rabbitemmim, bilhayır!..

— Bilhayır..

— Elif, be, te, se, cim..

Bu beş harf de tekrar edilince artık merasim tamam sayılırdı. Zira o gün için, ufacak kafayı daha ziyade yormak, küçücük sinirlerin gerginliğini devam ettirmek manasız ve lüzumsuzdu. Bu bir damlacık insan yavrusu ilim denilen sonsuz ummanın kenarından artık dalmış sayılırdı. Bundan böyle kendisine, istidadı, kabiliyeti, hevesi ve kısmeti varsa, en geniş ufuklar açılmıya başlıyacaktı.

Son bir dua, yine dapdaracak, ba-

sık tavanlı, kasvetli dershanenin içe-risini cımlatan âmin sesleri.. akrabasının bulunduğu köşeden akseden kısık kısık sevinç, iftihar hıçkırıkları...

Derken mağrur baba kalkar, hocafendinin yanına sokulur, çekingen bir tavırla onun avucuna bir iki medidiye.. bir altın.. kudreti neye yetiyorsa, sıkıştırırken:

— Bundan sonra evlâdım, evel Allah, sonra size emanet.. cîi sizin, kemiği benim..

Demeyi de unutmazdı.

O aralık, mütehayyir nazarlarını, müstakbel arkadaşlarının doldurdukları sıralardan, duvarda asılı falaka takımına, oradan da hocanın arkasında duran boy boy değnekler, değneklerden, tavanda sarkan örümcek ağlarına gezdiren çocuğun içinde garip bir üzgünlük peyda olur, gözleri gayri ihtiyari dumanlanır, artık nihayet bulan serazatlık günlerinin tahassürü baş gösterir.

Hocafendi bir işaret verir.. talebe kapının dışında iki keçeli saf kurarlar. Mesut baba onları da sevindirecek, kendi sevincinden onlara da pay ayıracaktır.

Bir bir uzanan ufacık avuçların içinde çil kuruşlar, ikilikler bırakılır.

— Allah zihin açıklığı versin! Maşallah! tebarekallah!..

Diye dua eden kalfaya, bekçiye de münasip bahşişler verilir. Ve bu defa alaysız olarak dönülen evde, artık okurların, efendilerin sırasına geçmiş bulunan ciğerparesini bağrına basan anne bir sinir buhranına tutulur, ayılır, bayılır..

— Yarabbim! güveyliğini de göster bana inşallah! diye haykırır.

Çocuğu, nazar değmesin için tüt-sülerler, herkes ayrı ayrı onu kucaklar, şapır şupur öper, yüzü gözü tükürük içinde kalır.

O esnada, onun aklı ise başka yerdedir. Mektebin avlusunda bir aralık gözüne çarpan erik ağacında!..

FALAKA

ESKİLERİN tekrarlıya tekrarlıya doğruluğuna iman ettikleri birkaç ata sözü vardır. Bunların iki tanesi terbiyeye taallük eder:

Dayak cennetten çıkmadır. Ve, hocanın vurduğu yerde gül biter!?

Eğer bunlardan, hele ikincisi hakikat olmuş olsaydı, bugün kırk, elli ve daha yukarı yaşlarda olanların tabanları ve avuçları muhakkak birer Gülistan manzarası arzederdi.

Bizim zamanımızdaki terbiye sistemi tedribe pek yaklaşırdı. İnsan yavrusu gibi değil, maymun, köpek enceği gibi muamele görürdük. Hak ederdik, etmezdik, o ayrı mesele. Yaramazlık, afacanlık etmiyen hangi

çocuk vardır?

Sübyan mektebine başladığımız gün: «Eti senin, kemiği bizim!» diye eline teslim edildiğimiz hocafendinin insafına bağlı idik. Artık o, kendi telâkkilerine ve kendi noktai nazarına göre bizi adam etmiye çalışırdı.

O vakıtki mektep hocalarının içinde çocuğa kıymet veren, dayanın, çocuğu değil terbiye etmek, bilâkis daha ziyade ârsız ve yüzüz ettiğine inanan, ufacık bir varlığa karşı rıfk ile, halim ile, şefkatle muamele etmenin şüphesiz daha faydalı olduğuna kanaat getiren büyük bir kısım vardı. Fakat herkes böylesine düşemezdi. Bu, baht işi idi.

Devrin maarif sistemi - eğer bu tür-lüsüne bu ad verilebilirse - mekteplerde, iptidai mahkemelerin işkence âletlerini daha çok hatırlatan, bir takım ceza vasıtaları ihdas eylemiş ve tatbik ettirirdi.

Bunlardan biri, ve talebenin üzerine de en fena tesir yapanı falaka idi.

Evvelâ size âleti tasvir edeyim. Tahminen bir buçuk metre uzunluğunda kalın bir sopayı göz önüne getiriniz. Bu sopanın bir ucundan öbür ucuna çift ipler raptedilmiştir. Bu âletin bir deste, muhtelif kalınlıklarda kızılçık veyahut ki, fındık çubuklarından müteşekkil teferruatı da vardır.

Hocanın indinde ağır bir suç işleyen talebeyi bütün sınıfın önünde sırt üstü yere yatırırılar. Ayaklarını havaya kaldırıp - suçun ehemmiyetine göre - bazan çoraplı, bazan da çorapsız, o ayakları, bahseyletiğim iplerin ara yerine geçirirler, ipi iki tarafı burmıya başlarlar. Tâ ki, ayaklar kıpırdıyamasın, sabit olsun. Bu iş bitince, buruk ipli falakanın bir ucunu sınıf çavuşu, öbür ucunu da başka

bir talebe sımsıkı tutarlar. Mektebin «kalfa» tabir edilen yardımcı öğretmeni değnek destesini eline alır, içinden bir tanesini seçer, inceliği, kalınlığı hakkında hocafendinin fikrini sorar. Muvafık ise, başlar o minimini tabanların altına vurmıya.

Değnek adedi muayyen değildir. Bunun kifayeti hususunda yalnız iki âmil gözetilir: Hocanın insafı ile zavallı yavrunun tahammülü!

O tarihte hıfzıssıhha nazariyelerinin [n] sinî dahi bilen nerede? Vücudun hangi tarafına vurulursa ne neticeler doğurur? Her çocuk dövülür mü? Ayağa kan oturursa ne olur? Kirli ayakta açılan bir yara, bir bere ne gibi tehlikeler arzeder?

Bunların hiç biri düşünülmez, kale bile alınmazdı.

Kalfa değnekleri indirdikçe, biçare mazlûm çocuğun feryatları ayuka çıkar, gözlerinden ip gibi yaşlar dökülür, köpüren dudakları yalvarır dururdu:

— Aman hocafendi! bir daha yapmam hocafendi! vallâhi billâhi hocafendi!.. Ayaklarınızın altını öpeyim hocafendi!..

Kim dinler?

Bu yürekler parçalayıcı manzardan, bu çocuk ıstırabından âdetâ marazî bir hâz duyuyormuş gibi, gittikçe celâllanan, kuduran koca kavuklu yobaz, içeride yapılan işkencenin dışarıya aksetmesinden çekinerek, feryatları bastırmak gayretile, dehşetten gözleri büyümüş, elleri, ayakları titriyerek öbür çocuklara yüksek sesle lâhiler okuttururdu.

Aldıkları emri ister istemez ifa mecburiyetinde kalan zavallılar, yerde, izzeti nefsi ile beraber, tabanlarının

derileri de parçalanarak bedbaht arkadaşlarına baka baka:

**Sol cennetin ırmakları
Altar Allah deyü deyü!..**

diye terennüm ederek, onun gözyaşlarını sanki telmih eder, ufacık gönlünün o andaki duygusuna bilmiyereh tercüman olurlardı.

Derken hocafendi insafa gelir. vurulan değneklerin sayısını kâfi görür, falakaya nihayet verdiğirdi.

Çocuğu, biraz evvel ayaklarını tutan arkadaşları, koluna girip yerden kaldırırılar, basamadığı için âdetâ sürükliye sürükliye avluya indirirler, çeşmenin altına sokarlardı.

O, hâlâ hıçkırık hıçkırık, tıtriye titriye, acıdan kıvrınarak, hayata, kâinata, Allahına bile küskün, akan soğuk suyun, çıplak ve bereli ayaklarına değmesile, ıstıbabını hafifletmeye çalışırdı.

Falakanın altına yattıktan sonra e-ve gidip hastalanan, hattâ bu yüzden ölen akranlarını hatırlarım. Fakat bu suretle ölüme sebebiyet verip de ceza görmüş herhangi bir hocadan bahsedildiğini hiç işitmedim.

Yüreği yanan ana-babadan davacı olanlar ekseriya davalarının, hocanın beraatı ile neticelendiğini görürlerdi.

Herhalde, o devirlerde okumaktan nefret edip de tahsillerin yarıda bırakanların çoğu sübyan mektebinde falakaya yatmış olanlardır.

Bu da gösterir ki, lüzumsuz ve şursuz şiddet terbiye ve ıslâh bahsinde mutlaka makûs neticeler verir.

Amma...

Amması var. Ne mi, diye soruyorsunuz? Sizden niçin saklıyayım? Şu anda kendi kendime:

— Ah! diyorum. Bana, şimdi o çağımı iade eden olsa, falakanın altına nasıl da seve seve yatarım!

ARZUHALCI

MAHALLE mektebini bitirmiş, bazan rüştiye tahsili de görmüş, herhalde rık'ası güzelce.. kaideli. Buna mukabil imlâsı hak getire ama, kulaktan kapma birkaç terkip, ibare bellemiş.

— Kaleminden kan damlar.. inci döker.... Dokunaklı yazar! diyorlar.

«O halde niçin bir baltaya sap olmamış da böyle sokakta arzuhalcilik ediyor?» diye dilinizin ucuna bir sual gelir, değil mi? Ona da cevap vereyim. Devlet kapısı, iltimassız, arkasız girilemeyen bir yerdir. Sonra da adama bağlanan cüzî bir aylık senede ya üç, ya dört defa, o da «culûsu hümayûn» gibi, Ramazan, bayram gibi sayılı günlerde. İyisi mi? Arzuhalcilik şüphesiz daha kârlı. Amiri, memuru, zorlu eshabı mesalihi, devam mecburiyeti, binbir türlü esaret,

zillet yok. Cenabıhak rezzakı âlemindir, her kişinin gündelik ekmeğini verir.

Hem bu iş sermaye de istemez. Ufak, değirmi bir masa, bir çini hokka, üç beş tane kâğıt kalem, birkaç tabaka «Esericedit» kâğıdı ile zarf, bir de ince ve renkli kum dolu rihdan.

Müşteri de o devirde Allaha şükür eksik değil. Okuma yazma bilmiyenler tümen tümen. Kiminin adliyede davası, kiminin de taşrada evladı, ayalı, yavuklusu, devlet devairinde saplanmış kalmış işi, yüksek makamlara duyuracak derdi var. Var ama, bütün bunları usturuşlu, dokunaklı yazmak lüzim. Haydi arzuhalciye!

Gün olur etrafında kesif bir kalabalık görürsünüz. Hepsî birbirinin sırrını keşfetmek istiyormuş gibi kulak kabartırlar. Fakat arzuhalci kurnaz adamdır, bir şey sezdirmez.

— Ne yazdın bakayım?

Diye merakla ve sabırsızlıkla soran ihtiyar nineye:

— Sen oğluma mektup yaz demedin mi? İşte yazıyorum... der.

— Bana para yollasın, buralarda sü-rünüyorum, sersefil kaldım. Bunları da yaz, e mi?

— Peki valde hanım.

Lâkin o yine bildiğini yazar. Ve bazan öyle ıstılâhlı cümleler kullanır ki, mektubu alan köy imamını, hatibini, muhtarını bir araya topladığı halde manalarını bir türlü sökemez. Öyle ya: «işbu mahalde ve bu salî şeyhuhatımızda nanpareye muhtaç bir hali esef ıstimalde kaldığım ecilden çent miktar nakit isbal buyurmanızı kemali suzidiraz ile hassaten niyaz eyleirim» i hangi babayığit anlar?

Zavallı kocakarı ise bu üslûp karşısında hayrandır. Örne kesesinden çil kuruşu titriye titriye çıkarıp masanın üzerine koyarken, bir yandan da söylenir:

— Allah senden razı olsun! Elceğizdin dert görmesin, rabbim! Seyislâm

kapısındaki kâtiplere taş çıkartıyor. İnşallah oğlana tesir eder de para yollar bana!

O gider, bu sefer sıra Mengenli aşçıbaşınıdır. Fakat aşçıbaşı ıstılâh mıstılâh istemez. Onunkisi düpedüz mektup olmalı..

«Evvelâ mahsusen selâm edip hatırı şerifinizi sual ederim. Eğer bizim hakkımızda suali şerif ve erzanı lâtif buyurulursa, lehülhamt sizlere duadan gayri kusurumuz yoktur..»

— Hah! gördün mü? Hay Allah senden razı olsun!

Bazan çok acele işleri olup da uzun uzadıya mektup yazdırmağa tahammülleri olmıyanlar için arzuhalci hazır mektuplar da bulundurur. Ver kuruşu, bastır mühürünü, al mektubu, götür postaya at!

Bu usul bir takım yanlışlıklara sebebiyet verir amma, ne ehemmiyeti var? Dumanı doğru çıksın!

Arzuhalciliğin zevkli ve kârlı tarafları da olurdu.

Bakarsın, bol çarşafılara bürünmüş, peçeleri sımsıkı kapalı, iki taze ezile büzüle arzuhalcinin yanına sokulurlar. Başının tenha olmasını önceden kollamışlardır. Adamcağızın yanı başına çömelirler. Hacetlerini arza bir türlü dilleri varamaz. Derken bir tanesi koynundan, katlanmış bir kâğıt çıkarır, arzuhalciye uzatır. Mahcup bir eda ile:

— Şuna bir cevap yazacaksınız, der.

Arzuhalci pişkin adamdır, işi derhal çakmıştır. Gözlüklerini düzeltir, burnuna bir tutam enfiye doldurur, kendisine sunulan kâğıdı kemali ehemmiyetle okumaya koyulur. O okurken de ötekiler hicaptan soğuk terler dökerler.

Kıraatını bitiren arzuhalci eskimiş, yıpranmış bir çit arasından, kenarı güvercinli, pembe, mor, yahut ki, filizi renkte kâğıtlar çıkarır, sorar:

— Hangisine yazayım?

— Pembe daha münasip.

İhtiyar adam gülümser. Evet, pembe daha münasiptir. Çoğu da bu ren-

gi seçer. Zira «pembe, gönlüm sende!» demiye gelir. Aşk muhaberelelerinde renklerin de dili vardır!

Tırnağının üzerinde kalemin katını yoklar, kâğıdı katlar, eline alır.

«Tende canım, mürüvvetlu sultanım, efendim;

«Kalbi carıyaneme baysi inşirah olan namei kerimaneleri kaç vakittenberu giriftar olduğum derdi iştiyaka devasaz oldu..»

Kalem, pembe kâğıdın üzerinde cızır cızır işledikçe, sesi peçeli maşukanın gönlünde tatlı tatlı akisler yapmaktadır.

— Aman, güzel olsun, e mi? Kendisi pek malûmatlıdır.

— Merak etmeyin hanım kızım. «Güldesteî mekâtîp» te bile böylesinin örneğini bulmak güçtür. O bey, her kîme, bunu okusun da gözü mektup görsün!

— Eksik olmayın! Biliriz iyi kâtip olduğunuzu.

İkına sıkıla adres de verilir. Mektup hazır olup da kendisine teslim edince gönüllü taze sorar:

— Ne vereceğiz?

Arzuhalci, hanımı şöyle baştan aşağı bir süzer. Çarşafın kumaşından, biçiminden, eldeki eldivenler, yüzükler vesairenden, müşterisinin kalantor olduğuna hükmedebilirse tarife yüksektir.

— İki çeyrek!

Bazan da mürüvvete bırakılır.

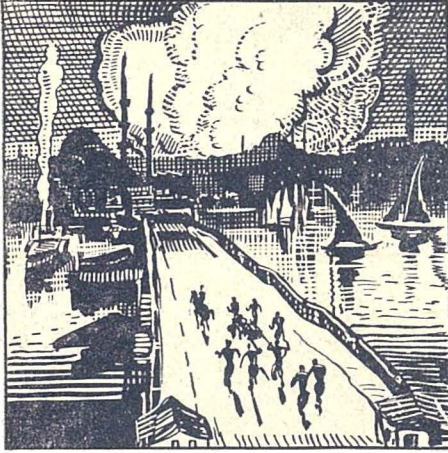
— Ne verirsiniz!

O zaman mecidiye de verildiği olur. Akşam olunca, arzuhalcinin dükkân kapamak, kepenk indirmek zahmeti yoktur. Masasını olduğu gibi kaldırır, köşedeki bakkala, pulcuğa, ahçıya bırakır. Yahut ki, kalemini, hokkasını vesair ötesini berisini ceplerine koyar, masasını Allaha emanet ederek, gider.

Gününü gün etmiş, çoluk ve çocuğunun rızkını çıkarmıştır.

Ve aynı zamanda da, okuyup yazmak nimetinden mahrum olanlara hizmet ederek az çok sevap da kazanmıştır.

TULUMBACILAR

ISTANBULDA Beyazıt kulesi, karşı yakada da Galata kulesi kocaman payitahtın geceli gündüzlü gözcülüğünü ederlerdi.

Bilinmez hangi akla hizmet ederek, İstanbulun imarında, Fatih millet, Bizansın, taşın mimarisini terk ile ağaç ve kereste kullanmıştı. Padişahların sarayı bile ahşaptı. Ve bütün bu ahşap yığınının korumak için hiç bir tedbir alınmamıştı. Bilâkis o devrin ısınma, yemek pişirme, aydınlanma vasıtaları şehri daimî yangın tehdidi altında bulundururdu.

Sokakların darlığı, kaldırımların bozukluğu, sondurma vesaitinin kıtlık ve iptidailiği İstanbul yangınlarını âfet haline getirmişti. Ateş, bir asır içerisinde taundan, koleradan, zelze-

leden, harpten daha çok tahribat yapıyordu.

Yeniçeri deysirmelerinden bir mühtedi, emme basma tulumbayı memlekete soktuğu zaman yalnız bu âfetin önüne geçmeyi, onun zararlarını az da olsa tahdit etmeyi düşünmüştü. Gitgide tulumbacılık bu asıl gayesinin yanında, onu çok daha öteye geçen ikinci bir gaye edinildi. Salikleri arasında rekabet, caka, fiyaka arzuları uyandı. Her mahallenin sandığı vardı, bir reisin idaresinde teşkilâtı vardı, ve bu teşkilât camianın içinde birer ufak derebeyliği andırıyordu. Okâdera kadar ki, «omuzdaşlar» arasında bir niza vuku balsa mahkemeye düşülmez, reis, yahut ki, ağalar «racon» keserler, davayı «ocak» ta hallederlerdi.

Önceleri, ağır başlı bir esnaf teşekkülü manzarası arzeden tulumbacılık zamanla birçok hususiyetlerini kaybetti, çığıından çıktı. Ve bu yüzden ki [tulumbacı] sıfatı halkın ağzında en ağır tahkir elfazından oldu.

Buna rağmen, şehrin her muhitinde, bilhassa gençlerde tulumbacılığa meyil ve heves edenler çok görülürdü. Hattâ rivayet ederler ki, köşklü tâbir edilen kule nöbetçilerinin yangın haber veren naralarını duyar duymaz, resmî mevki ve sıfatları heveslerini tatmine mani teşkil eden mühim bazı kimseler, makamlarında garip bir lerzeye tutulur, ayılıp bayırlarmış!

Yangını, yukarıda adları geçen kulelerdeki nöbetçi rasıtlar görür, kule ağasına:

— Ağa! bir çocuğun oldu!.. diye haber verirlerdi. O da sorardı:

— Kız mı? oğlan mı?

Kız, Beyoğlunu, oğlan, İstanbulu kastederdi.

Müteakiben «köşklü» ler dışarıya fırlar, sırtlarında alev rengi ceket, ellerinde karğı olduğu halde koşarak, önce şehrin asayışı ile ilgili makam-

ları, Şehremanetini, Zaptiye kapısını, karakolları vesair resmî devairi haberdar eder, arada bir de sokak başlarında nara atarak halka malûmat verirlerdi. Bu sırada köşklüye:

— Yangın nerede?

Sualini soran olursa, en galiz bir küfürle mukabele görürdü. Bunu bilenler hitaplarını sadece:

— Uğuro!..

Şeklinde yapar ve ancak o vakit doğru dürüst cevap alabilirlerdi.

Köşklü yangını haykırır haykırılmaz, tulumbacı koğuşlarında ve omuzdaş kahvelerinde bir kaynaşma baş gösterirdi.

Bütün uşaklar, hortumcu, fenerci, vardacı, takım ağaları, acemiler, gönüllüler.. koğuşa seğırtirler, soyunurlar, bir ten fanilâsı, bir dizlik kalırlar, başlarına dört ucu düğümlü birer mendil, yahut ki, birer keçe külâh geçirirler, oradan da ekseriya camii avlusunda duran [sandık] ı sırtladıkları gibi «yallah!» yola düzülürlerdi.

Reis giyimli olarak, at üstünde, fiyakalı, arkadan gider takımın raconunu kollardı.

Takım sırası şöyle idi: En önde anahtarıcı, onun arkasında fenerci, hortumcu, sonra orta yerde sandık, sandığın etrafında da kol değiştirmeye hazır omuzdaşlar. Bunlar koşarak, kendi tâbirlerince sandığı uçurarak, giderler, meraklı halkın kesif olduğu noktalarda, Taksimde, Galatasarayında, Karaköyde, Aziziye karakalunun önünde, İstanbulda Yenıcamı merdivenleri hizasında.. takımlarının hususiyetlerini öven, âdeta parola, döviz mahiyetinde olan naralarını atarak geçerlerdi:

— Haaaaayt!.. Karada aslan.. dere-de kaplan... yetmiş iki buçuk millete duman attıran... Yaman gelir, yaman gider... Pevruz (Firuz) ağanın yiğitleri.. Haaaaayt!..

İstanbul takımlarının içinde, emsaliye kıyasen pek namlı olan birkaç tane vardı: Başta Mevlânakapısı ta-

kımı olmak üzere, Çeşmemeydanı, Firuzaga, Kocamustafapaşa, Galatasaray, Langa, Lonca takımları uçarıklıkta ve sertlikte ün almışlardı.

Bunlar birbirlerinin şöhretini kıskanır, efkârı umumiye karşısında o şöhreti baltalamıya, yıkmıya çabalarlardı. Onun için, böyle günlerde rakip takımların yollarını gözetirler, onları dar ve تنها yerlerde kısıtırılar ve kavgaya tutuşurlardı.

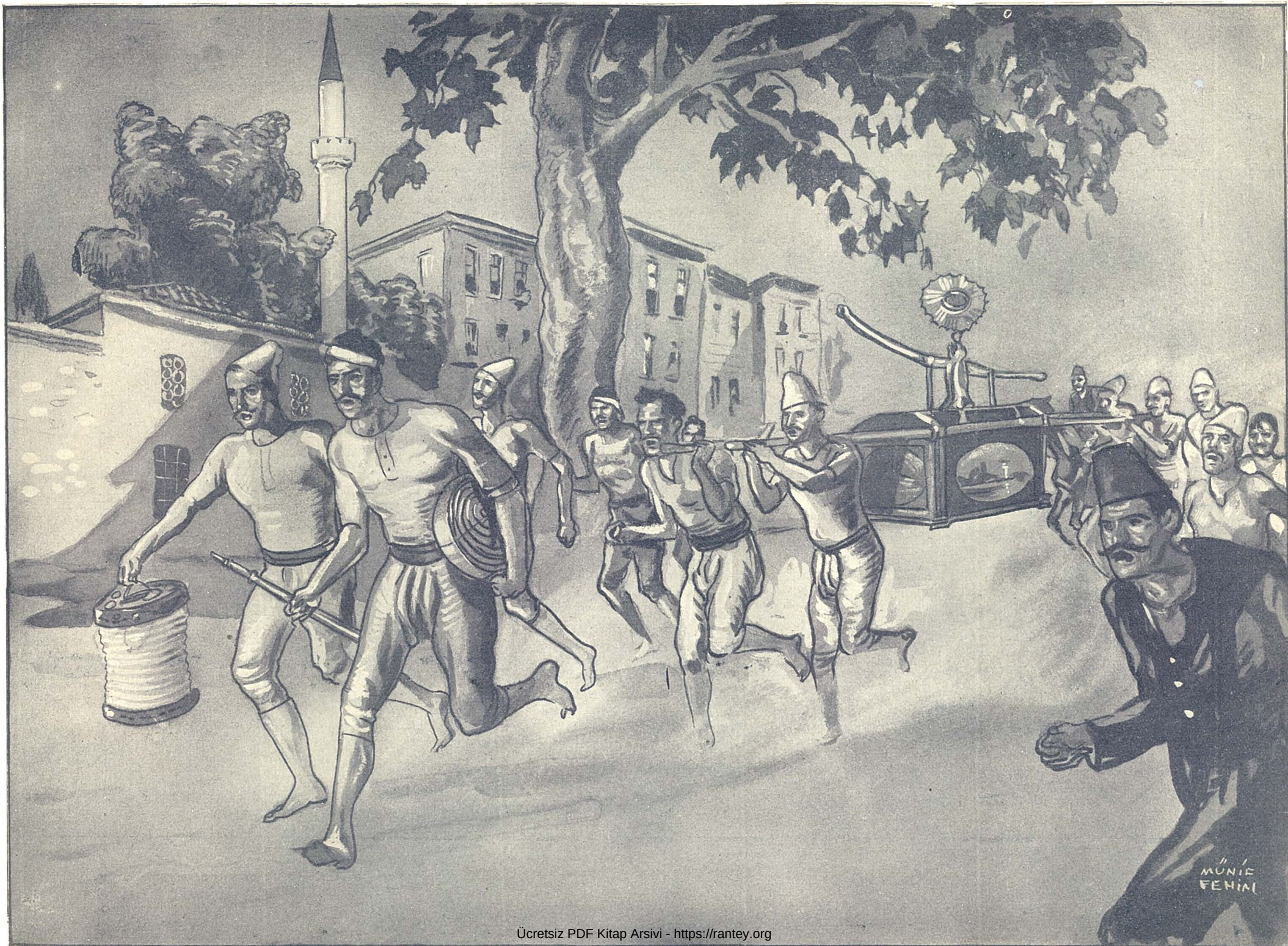
Zavallı şehrin bilmem hangi semti çrılar gibi yanadursun, kimin umurunda? Tulumbacılığın şıartı ateşi söndürüp de hayır işlemekten ziyade, caka etmek, rakipleri, hasımları alt edip de kendi şöhretini (!) arttırmaktı sanki!

Esasen, tulumbalar bir iş görmek isteseler de göremezlerdi. Biri diğerinin üzerine binmiş, kav gibi ahşap köhne evlerden müteşekkıl mahalle aralarında, serçe parmağı kalınlığında akan çeşmelerden, sakaların ufak çık meşin kırbalarla taşıyacıkları su ile, yerden birkaç karış yükseğe fışkıramıyan hortumlarla, İstanbulun o hiç bir şeye benzemiyen, yamanın yamanı yangınlarını söndürmek, tahribatını durdurmak, Hızırın bile başaramıyacağı işti.

Vakaa Abdülhamit, resmî bir de itfaiye teşkilâtı kurup, başına Macaristandan Zicni paşa adında bir müthassıs getirmişti. Lâkin o itfaiye de büyük bir işe yaramıyordu. Zira onun da tulumbalarını at çekiyor, kol işletiyor, onun da fedakâr efradı en uzak mesafelere koşarak gidiyordu.

Hele son zamanlarda ziyadesile göbeklenen ve ihtiyarlıyan Macar paşa canlı bir karikatürden başka bir şey değildi.

Bizde itfaiyenin modern ve müessir bir şekil alması ve İstanbulun yangın âfetinden kurtulması ancak Cumhuriyet devrinde mümkün olmuş, bunu da, nur içinde yatsın, eski Şehreminlerinden Haydar bey temelinden kurup, kendi adının daima hayır ile anılmasına sebebiyet vermiştir.

İSTANBULDA RAMAZAN

ON BİR ayın sultanı.. en müstebit bir padişahın tahammül edemediği biricik rakip idi. Ona da tahammül edemezdi ya! Siyaset icabı eder görünürdü.

İstanbul halkı da bu zahiri müsaa-dekârlıktan azamî istifade ederdi. Tat ve ibadete yer ayırmakla beraber, İstanbullular Ramazanı daha ziyade bir yeyinti ve eğlenti ayı sayarlardı.

Daha çok evvelinden evlerde, kıtlığa girilecekmiş gibi, erzak yığılmaya başlanır, kilerler, anbarlar, mutfak-

lar, - tabii herkesin kendine göre - «Ramazaniyelik» lerle dolar, taşardı. Kimi, bu hazırlıkları, geçen yıldanberi bir bir biriktirilen, bugün için bir kenara konulan peşin para ile yapar, kimi de ya evdeki eşyadan az çok par eden birini okutup, yahut ki, borca girip, neyler eyler tamamlardı.

Ayrıca kaplar kalaylanır, reçeller kaynatılır, turşular kurulur, erişteler kesilir, mutfakın, kilerin ve sofranın eksikleri düzlürdü.

Diğer taraftan, şehrin o vakitki neşe ve nişat merkezi olan Şehzadebaşının şimdi yerinde yeller esen [Direklerarası] kısmı da ayrıca faayyete geçerdi.

Burası muazzam bir panayır yeri gibiydi: Sıra sıra çaycıların, şerbetçilerin, kıraathanelerin arasına «Ramazaniyelik» mutlaka bir at canbazhanesi, yirmiş altı, yirmi yedi gecelik güya yeni repertuvarları ile Minakyanın [Osmanlı dram kumpanyası], Abdürrezakın, Kel Hasanın, Şevkinin tulûat komedi kumpanyaları, Hamdi efendinin orta oyunu takımı altın bahasına birer salaş kiralalarlar, caddeye kadar çıkışamıyan Hayali Kâtîp Salih veya Serçe Mehmet sokak içlerinde ufacık birer mahalle kahvesinde perde kurar, çeşit çeşit hedeflerle bezenmiş atış barakaları peyda olur, Veznecilerde iki, Fevziyenin köşesinde de bir ki, ceman üç eczahânenin camkânlarındaki kocaman kavanozların içi temizlenir, mavili, kırmızı suları yenilenir, boş arsalarla davullu zurnalı açık hava kahveleri yerleşip, binbir dalavereli acubeler, deniz kızları, üç ayaklı tosuncuklar, konuşan kesik başlar vesaire teşhir olunur. Hâsılı payıtahtın bir milyon nüfusunu otuz Ramazan eğlendirecek, oyalyacak bütün esbap ve vesait hazırlanırdı.

Bunların haricinde, Beyazıt camisinin iç avlusunda bir de yine Ramazaniyelik sergi kurulması ananedendi.

Öyle bir sergi idi ki, bu, hem dimağla mideye, hem de nazara hitap ederdi.

Avlunun şimal kapusu erzak satanların, garp tarafı tesbihçiler ve ağızlıkçıların, şark tarafı ise baharat satanların işgali altında bulunurdu. Hereke fabrikasının, Yıldız çini fabrikası humayûnun, tütün rejisinin, Feshanenin, Karamursal şayak fabrikasının, Kütahya çini mamulûtnın, ve sonra da İpekçi Kâninin, İtriyaçı Ahmet Farukinin, Bedestenli Gümüşçü Ali beyin, Kuyumcu Babayan biraderlerinin.. birbirinden daha zengin, daha süslü ufacık pavyonları avlunun orta kısmını doldurdu.

Öğle ile ikindi arasında seyrekçe, ikindiden sonra ise keşf bir kalabalık oruç halinin sebebiyet verdiği bir nevi aggözlülükle bu sergiye «yurya!» ederdi.

O günlerde burasını ziyaret edecek herhangi bir yabancı, kendini Avrupa kapılarında ve Avrupalı bir devletin merkezinde değil, ya Cezayir süklerinden birinde, ya Hindistanın Delhi şehrinde, yahut ki, binbir gece masallarının dekoru içinde sanırdı. Zira Ramazanı şerif münasebetile, bereketi dünyanın yedî iklim, dört köşesinde dillere destan olan Darülhilâfeye o memleketler ahâlisinden, heybesini kapalı gelmiş, çeşit çeşit, akla gelmiyen metalar getirmişti.

Ötede, kaşık kadar siması toprak altında senelerce yatmış bir heykelin başını andıran lâhurlu bir Hacıbaba:

— Kukuli.. kukuli.. kukuli!..

Diye bağıra bağıra, Hindin keskin ıtırılı baharatını arzederken, berj yanda, Cengiz ordularının herhangi bir akından artakalmış garip bir Buharalı, mermerlerin üzerine yaydığı çiğ renkli çevreleri, başına üşüşenle-

re satmakla meşguldü.

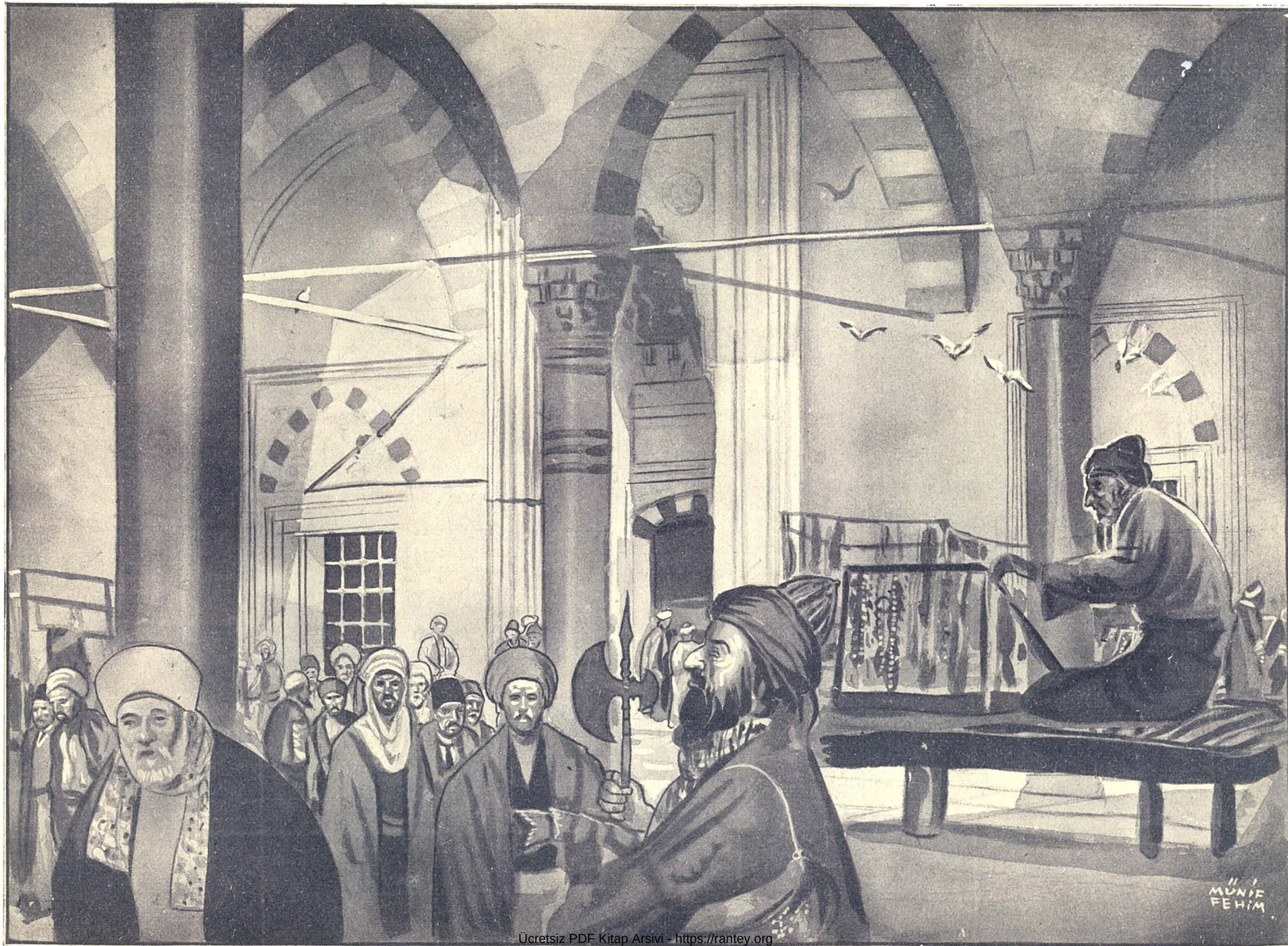
Tiryakiler rejnin barakasından Bohça, Göbek, Yaka sigaraları alır, yahut da bağa, zergerdan, gümüş, altın, mücevherli kutularını Fransız enfiyesile doldurturken, boğazlarına düşkün olanlar da, kapı dibindeki bakallarda pastırma doğratır, sucuk tarttırır, gelin gibi süslenmiş güllâç tekerleklerinden sardırır, Cava, Popof, akkuyruk, tılâi, altınbaş diye acayip acayip isimler taşıyan çaylardan harmanlar yaptırır, yenibahar, kimyon, tarçın, fefâse, kakule, kişniş vesair baharattan vücade gelmiş bigayet şifalı haltayı kemali itina ile cebine yerleştirir semtinin uzunluğunu ve nakil vasıtalarının kıtlığını nazarı tibare alarak çıkar, giderdi.

Sergide bir hayli para dönerdi. Bilmem hangi ustanın çekmiş olduğu bir anber tesbihin elli altına satıldığı, sanatkârane oymalı bir fil dişî bastonun falanca mâbeyinci tarafından, hünkâra takdim olunmak üzere yine yirmi, otuz altına alındığı olurdu.

Kibar ve zengin kımseler, haremlerine verecekleri bayramlık hediyeleri de ekseriya buradan tedarik ederler, Babayan biraderlerin camekânı durmadan boşalır, yine dolardı.

Ve Ramazanın üçünden, dördünden itibaren tâ Kadir gününe kadar hemen bütün İstanbul bu daracık avluda geçit resmî yapardı.

Bir gelen, bir daha gelir, şöyle bir dolaşır, camiye girer, yanık sesli mukabelecî hafızlardan bir iki süre dinler, çıkar, Şehzadebaşına kadar uzanır, ard arda dizilmiş paytonların, kupa arabaların içindeki yosmaları seyredip bakışlarını nurlandırdıktan sonra yeniden sergiye döner. Mübarek günde dîn ve dünya zevklerini aklınca birleştirerek felekten kâm alırdı!

SÜRRE ALAYI

HAÇ mevsimi yaklaşırken, her sene, Mekke ile Medeniyeye başlıca iki yerden deve yükleriyle hediyeler giderdi. Bunlardan en mühim olanını «Hadimül haremeyni şerifeyn» sıfatını haiz Osmanlı padişahı, diğerlerini de Mısır Hıdivi gönderirdi. Osmanlı padişahınıninkine mahmili hümayûn, ötekine de «mahmili Mısri» denirdi.

Mahmili hümayûn İstanbuldan Şaban ayının tam ortalarında alayı vâlâ ile hareket eder, Üsküdar'da Paşakapısında konaklar, oradan da, son zamanlarda şimendiferle Mekkeye isal edilirdi. Ondan evvel, demiryolu yokken, karadan deve sırtında gidermiş. Kurban bayramına yetişecek bir

şeyin bu kadar erken yola çıkarılması âdeti de oradan kalmış.

Mahmil, yahut ki, Sürrei hümayûn merasimi eski İstanbul en meraklı manzaralarından birini teşkil eden, en tantanalı, en debdebeli merasimlendi.

Saray olsun, halk olsun buna fevkalâde önemi verirdi. Zira mahmil, makamâtı mübarekeye yalnız padişahın ve saray erkânının değil, müminlerden her kim dilerse onların da armağanlarını iletirdi. Bunun için, ötekinin berikinin, Evkaf nezareti vasıtasile alınır, verilir, bir yüzünde gönderenin, öbür yüzünde de alacak olan kimsenin adresleri işlenmiş, meşinden yapılmış «feraset» çantaları olurdu. Bu çantanın içine sahibi, kudreti-ne göre bir miktar para koyar gönderir, dönüşte de yine aynı çanta ile zenzem, kına, ödağacı, hurma, hakik yüzük, gümüş basur halkası vesaire gibi ufak tefek hediyeler alırdı. Bu hediyeleri gönderen «feraset vekilleri», İstanbulda kalan ve herhangi bir yüzden bizzat Hacca gidemiyen müekkillerinin namına Kâbede hizmet ve dua eden bir takım fukara idi ki, bütün yıl, işte şundan bundan gelen o paralarla geçinirlerdi.

Sürreî hümayûn, Şabanın on altıncı günü saraydan kalkardı. Devletin emektar, taltife şayan askeri, mülki veya ilmi ricali arasından seçilen ve mahmili hümayûna tâ Hicaza kadar refakat edecek olan Sürre emini, Evkaf nazırı olan zat ile beraber o gün büyük üniformalarını giymiş olarak mabeyine gelir, huzura çıkarlardı. Biraz sonra makamâtı mübarekeye, Mekke emirine, Hicaz valisine, Medine muhafızına, Şeyhülhareme, Haremi şerif müdürüne vesair erkâna mahsus hediyelerin bulunduğu sandıklar, Evkaf nezaretinin tedarik ettiği bir devenin sırtına yüklenir,

haremden saray bahçesine kızlarağası marifetile çıkarılırdı. Bu esnada padişah pencereye çıkar, Evkaf nazırı ile Sürre emini de bahçeye devenin yanına inerlerdi.

Adet; Kızlarağası deveyi üç defa meydanda dolaştırırdı. Üçüncüsünde padişah, devenin Evkaf nazırına teslimini emretmezse, kızlarağası mazul sayılırdı. Bu sebepten zavallı Arap, üçüncü devir sona ererken fevkalâde helecana düşer, sırmalı üniformasının içinde soğuk terler dökerdi. Eğer gazabı şahane uğramaz da işaret alırsa, neye dolaştırıldığını bilmiyen şaşkın hayvanın yularını nazıra teslim eder, o da bir kere dolaştırıp Sürre eminine tevdi eylerdi.

Bu esnada, saray bahçesinde kurbanlar kesilir, buhurdanlar yakılır, tekbirler alınır.

Yıldız ve bazan da Dolmabahçe saraylarının bahçelerinde yapılan bu merasim biter bitmez alay yola düzülürdü.

En önde, has ahır atlarından birine binmiş, alayı idareye memur, büyük üniformalı teşrifatçı, onun arkasında, kaftancıbaşı, müjdecibaşı, kâhya, Sürre emini, mahmili hümayûnu vesair hediye sandıklarını taşıyan develer, akkâm = hekkâmı kimi attı, kimi yaya giderler, iki taraflı piyade askeri, polisler de mevkibi çerçevelerlerdi.

Mahmil Kabataşa gelince, iskelede hazır bulunan araba vapuruna girer, bu esnada toplanır atılır, Sürre uğurlanırdı.

Üsküdar'da alay tekrardan, aynı veçhile teşekkül eder, yalnız bu sefer Üsküdar mutasarrıfı ile evkaf memuru ve liva erkânı da içine katılırdı.

Çarşı boyundan, seyire çıkmış ka-

labalığın arasından geçilerek Doğançılar meydanına çıkılır, oradan da biraz ötede bulunan mutasarrıflık daîresine, (Paşakapısı) na girilirdi.

Burada mutasarrıf Sürreyi makbuz mukabilinde teslim alır, jandarmaların muhafazası altında, tâ büsbütün sevkedileceği güne kadar saklardı.

Böylece merasim de bitmiş olurdu.

Mübarek makamlara, Mekke emirine vesair ileri gelenlere gönderilen hediyeler, her sene birkaç bin liraya mal edilirdi. Nadir ve kıymetli halılar, mürassa avizeler, şamdanlar, bahar biçilmez mushaflar, levhalar, puşideler, gümüş perde halkaları, okkalarla buhurlar, sonra emire mahsus sırmalı, elmas ve inci işlemeli kaftan (hil'at), yine mücevherli kılıç, inci tesbih, hâsılı kelâm dünyanın parasını tutan eşya küçük küçük sandıklar içerisinde Hicazın yolunu tutardı.

Daha eskiden bu binbir gece kervanının yolda eşkiya hücumuna uğradığı, soyulduğu ve hediyelerin sahipsizliğine varmadığı da olurmuş. Onun için, çöl başlamadan evvel son mamur merhale olan Şamda bir «Emirülhaç» bir de «muhafız» bulundurmak âdet olmuş. Hicaz demiryolu yapıldıktan sonra da devam eden ve bir prenslik gibi babadan oğula kalan bu önemli ve şerefli ünvanın son sahibi Osmanlı âyan meclisi âzasından Abdürrahman paşa idi.

Fakat artık onun fili bir vazifesi kalmamıştı. Mahmil, herhangi bir tüccar eşyası gibi güzel güzel, Haydarpaşadan, kurşunlu ve mühürlü bir ferguna bindiriliyor, tâ Hicaz toprağında indiriliyordu.

Asırlarca, bu kadar külfetlerin, hediyelerin, hususile alâkanın ne semereler verdiğini, ne karşılık gördüğünü Harbî umumide hepimiz gördük ve hâlâ da unutamayız.. değil mi?

GOYGOCULAR

SEYYAH sıfatı ile o devirlerde İstanbul'a gelmiş olan bir Fransız, buradaki dilencililiğin envaına şaşıp kaldığı ve İstanbul'un, sadaka ile geçinenler için âdeta bir cennet olduğunu mektuplarında yazar. Gerçek, İstanbul, oldu olası öyledir. İnsandaki merhamet duygusu hiç bir vakit ve hiç ir yerde buradaki kadar istismar edilmemiş ve bu derece verimli olmamıştır.

Hele o eski ucuzluk ve bolluk devrinde, on para ve hattâ beş paranın bir kıymet ifade eylediği günlerde merhamet aksuvatası pek hararetili idi.

Yamrı yumru sokaklarımızı dolduran kör, topal, uyuz, cüzamlı, sakat, yarı veya tam meczup, zırdeli, uzun saçlı ve tahta sakallı, abalı, teberli,

keşköllü, kırbalı, derviş, sebilci, seyyah kıyafetinde.. daha da çeşit mi istersiniz... Bir alay scele adım başında yolunuzu keser, gide gele usanmış bir tahsildar un ve şiddetle elini uzatarak muhtelif tonda:

- Şey'en lillâh!..
- İyak, dost!
- Fakire bir mangır!
- Huu!..

Diyerek sadaka değil, âdeta haraç isterdi. Yahut ki, meczuplardan ve binaenaleyh halkın o vakitki zan ve telâkkisine göre evliya nanizetlerinden ise, diline vird ettiği manasız ve değişmez bir formül ile, yüreği yufka olanlardan, müstakbel şefaatine muhtuben avans alırdı. Bunlardan kaç tanesi hâlâ gözümün önündedir. Çünkü haşarılık ettikçe onlarla korkutulur, usluğa irca edilirdim..

— Mehmet efendi, adam ol! Adam ol Mehmet efendi!..

Diye diye semt semt dolaşan, çil kuruştan başka para kabul etmiyen, sonra da bir mendil içinde topladığı o kuruşları Boğaziçinin herhangi bir iskelesinden denize döken kocaman başlı, kısacık boylu, şişman ve kötü bakışlı adam benim ihtimal ki en müessir mürebbim olmuştur. Kendisini bilmem hangi kalenin fatihi sandığı için [Paşa] lâkabı ile anılan Arnavut İslâm ağa, yaz kış İstanbul'da anadan doğma gezen Çıplak Mustafa, tanrının günü Ortaköyden Rumelika-vağına kadar, küfür savura savura yaya gidip gelen Deli Corci, dili tutuk çocukların ağızlarına şıfali (!) tükürüğünü sunan Derviş Ahmet o devirde umumun merhametini en çok istismar etmiş olan diğer meşhur simalar.

Lâkin bunlar sanatlarını her gün icra eden profesyonel dilencilerdi. Bir de, muayyen dini günlerde, yıllardan beri müessis âdet ve ananelerden istifade ederek o günlerin kudsiyetini daha geniş ölçüde istismar eden bir kısım vardı.

Meselâ Haseneyn efendilerimizin Kerbelâ sahrasında binbir eza ve ce-faya katlandıkları ve nihayet şehit edildikleri Muharrem ayı içinde [Goygoycular] meydana çıkardı.

Bunlar bir sürü alelâde dilencilerdi. Fakat o mübarek günlerin yüzü suyu hürmetine başlarına sarık sarıp, sırtlarına birer aba geçirip gûya ruhanî bir kisve altında kapı kapı dolaşırlardı.

Kendilerine [Goygoycu] denilmesinin sebebi, her çaldıkları kapının önünde tekrarladıkları, zemin ve zamana uygun bir nevi ilâhının nakaratı idi.

«Gökte melek, yerde her şey ağlıyor»
«Hey goygoy, canım!..»

Kanbur, zanbur, kör, topal, her biri bir acubei hilkat, ve hepsinin sırtında birer torba, kendilerine verilecek sadakayı tercihan ayniyat olarak alırlardı. Piring, fasulye, nohut, horma, kuru bakla, buğday.. hâsılı âşure dediğimiz ve tahsilen Muharrem ayında pişirdiğimiz yemeğin içine ne katılmak âdetse onlardan toplarlardı.

Bununla beraber para verildiği zaman da reddetmezlerdi. Esasen, kısmeti açık olup da torbasını iyice doldurmuş bulunan goygoyculardan ekserisinin, topladıkları erzakı ertesi gün pazarda sattıkları vaki idi.

Mahalle karıları, goygoyculardan, ârsız çocuklarının tethiş ve terbiyesi bakımından pek istifade ederlerdi. Goygoycu, onlar için; bekçi, polis, saka, gör dilenci, eskici yahudi gibi hakiki ve canlı, karakoncoloz, çarşamba karısı kabilinden efsanevi ve mevhum korkuluklardan biri idi.

Velet, katıla katıla yayğarayı bastırı, anne hanım tehdidini savururdu:

— Dur! Muharrem gelsin de seni goygoycunun torbasına koyayım.. görürsün, gâvurun piçi!! derdi.

O, birbirinden girye seslerle kapının önüne yığılan ecis - bücüş herifler de korkulacak şeylerdi haniya..

Bunlar, bir hekkâm dediğimiz ak kâmlar iki.. Yıldı. bir defa gelip geçerlerdi ama, az çok hassasiyeti olan çoluk çocuğun maneviyatında da iz bırakırlardı.

O vakitler bolluk zamanı idi. Ben boluk deyince, sakın iktisadiyatımız yolunda gidiyordu da o bolluk ondan ileri geliyordu sanılmasın. Bilâkis o hal, iktisadî esaretimizin bir neticesi idi; ve biz farkında olmadan iflâsa sürükleniyorduk.

İşte o vaziyette tıpkı birer miras-yedi gibi har vurup harman savuruyorduk. Bunu da duyan kapımıza koşuyor, merhametimize hitap ediyor, mutlaka içine bir şey konacağını bildiği için bize avuç açıyordu.

Bu, senelerce böyle sürdü. Tâ ki, hepimiz acı hakikatle, hayatın herkes için bir olan değişmez ve çetin düsturları ile karşı karşıya geldik.

O zaman goygoycusu da, hekkâmı da tarihe karıştı. Şimdi acısak acısak, işin pitoresk tarafına acıyoruz. Onu da hatırlayan acaba bugün kaç kişi vardır?

Beyoğlu caddesinin, Galatada Karaköyün, İstanbul'da Sultanhamamında asrileştirilmiş bir mahallebici dükkanında önümüze bir kâse âşure konulduğu zaman bu nefis Türk tatlısının muayyen bir mevsimi, gerek pişirilme ve gerek yenilmesinde kendine mahsus usul, âdâp ve erkân bulunduğunu, herhangi bir antikacı camekânında gördüğümüz kuğu boyunlu narın ve zarif testilerin bu âşure için hassaten yapılmış olduğunu akıl ve hayalimize bile getirmeyiz.

Nerede kaldı ki, goygoycuları hatırlıyalım, onları bir masal gibi çocuklarımıza anlatalım?

Onlar, Muharrem ayı girdi mi evdeki endam aynalarının yüzüne perde geren, otuz gün tahta kupalarda su içen ve kapılarını neşe ve nişata kapalı bulunduran babalarımızla beraber tarihin bir türlü doymak bilmiyen gayyâsına göçüp gittiler.

1038

